

3:e årg. 1900.

Oktober.

N:o 4

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK — STATISTIK — EKONOMI

UTGIFVEN AF

PONTUS E. FAHLBECK

UNDER MEDVERKAN AF

OSCAR ALIN, HUGO BLOMBERG OCH C. A. REUTERSKIÖLD.

Pris för årgång 6 kr.

Lösnummer af detta häfte kostar 2: 00.

LUND

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION

Statsvetenskaplig Tidskrift har till uppgift att behandla statsvetenskapliga ämnen af mera aktuell och varaktig betydelse så för vetenskapsmannen som för den enskilde intresserade medborgaren; den kommer att särskildt ägna uppmärksamheten åt svenska, men äfven att sysselsätta sig med allmänt samhällliga frågor af olika slag.

Tidskriften skall, med undvikande af ett alltför strängt anlitage af den vetenskapliga framställningens yttre former, likväl städes söka meddela ett fullt vetenskapligt innehåll dels genom *uppsatser* i politik — detta ord taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels genom kortfattade *meddelanden* från samt *anmärningar* af nyare statsvetenskaplig litteratur. I en särskildt redigerad afdelning skola därjämte i öfversiktlig form refereras viktigare *prejudikat* m. m. ur Sveriges administrativa praxis.

Tidskriften vill för öfrigt, utan att sluta sig till något parti och utan att göra sig solidarisk med de åsikter, som i dess spalter kunna komma till uttryck, söka uppnå största möjliga objektivitet, omväxling och gedigenhet i innehållet, och härutinnan vågar den öck hoppas på framgång, då redan från olika håll bidrag utlofvats eller eljest för framtiden ställts i utsikt, såsom af prof. J. ASK, kammarherren A. BEHRENCREUTZ, doc. S. CLASON, prof. B. H. DAHLBERG, prof. D. DAVIDSON, aktuarien I. FLODSTRÖM, doc. C. HALLENDORFF, prof. grefve G. K. HAMILTON, prof. R. HERMANSON (Finland), aktuarien K. KEY-ÅBERG, doc. R. KJELLÉN, d:r JOHAN LEFFLER, lektor J. F. NYSTRÖM, skriftställaren E. SVENSÉN, lektor A. SÖDERBLOM, prof. L. STAVENOW, aktuarien G. SUNDBÄRG, bankofullmäktigen R. TÖRNEBLADH, doc. O. VARENIUS, doc. K. WICKSELL, kammarrättsrådet J. ÖSTBERG m. fl.

Tidskriften kommer att hädanefter under medverkan af proff. O. ALIN och H. BLOMBERG samt doc. C. A. REUTERSKIÖLD redigeras af undertecknad med biträde af doc. L. WIDELL och fil. kand. S. WALLENGREN såsom redaktionssekreterare, af hvilka den förstnämnde handlägger alla löpande ärenden. Därjämte hoppas redaktionen såsom hittills kunna påräkna medverkan till prejudikatafdelningen af kammarrättsrådet O. BODIN, kanslirådet D. EKELUND, landshöfdingen grefve H. HAMILTON, byråchefen A. HAMMARSTRÖM, expeditionschefen C. F. HOLMQVIST, sekreteraren i kommerskollegium C. MALMÉN och kammarrådet d:r G. THULIN.

Tidskriften har hittills utkommit i 3 häften om året om sammanlagdt 15 tryckark. Redaktionens önskan och förhoppning vore att kunna öka antalet till 5 häften om året omfattande minst 20 ark, detta dock beroende af den uppmuntran allmänheten genom ökad prenumeration visar företaget. Prenumerationspriset blir såsom hittills 6 kr. för år. Lösa häften säljas i mån af tillgång till ett pris af c:a 60 öre pr ark.

Prenumeration kan ske antingen genom postverket eller direkt hos «Redaktionen af Statsvetenskaplig Tidskrift, Lund».

Eftertryck utan angifvande af källan förbjudes.

P. Fahlbeck.

Den utländska betalningsbalansen och exporten.

Af

Professor P. E. Fahlbeck.

I.

Ställningen.

Det är obehagliga siffror, som statistiken öfver 1899 års *import* och *export* bragt i dagen, 504,8 mill. kr. på införselsidan mot blott 358,2 på den motsatta. Den förra siffran öfverstiger 1898 års redan höga införsel med 50 millioner kr., medan exporten samtidigt vuxit med endast 14 mill. kr. mot året förut. Saldot i den redovisade utrikes handeln är 146 mill. kr. till vår nackdel. Detta är ett större importöfverskott, än vår handelsstatistik någonsin företett, och helt visst vida mer än som kan skrivas på en för låg värdesättning af exporten. Det föreligger alltså en verklig underbalans uti varuutbytet; därom kan intet tvifvel råda, äfven om den af skäl, som i denna tidskrift förut framhållits, alldeles icke får likställas med ofvan anförda siffra. Det vill till att öfriga poster uti den utländska betalningsbalansen skola luta starkt till vår fördel, för att ställningen till utlandet i det hela skall hållas uppe och ej försämras. Af dessa poster är det endast en, den *utrikes fraktfarten*, som förmår gifva någon större motvikt. Under 1898 uppgick densamma till 45,4 mill. kr. och för 1899 utan tvifvel till ännu högre belopp. Men icke förslår den att täcka handelns underbalans för samma år. Dessutom återstå öfriga debetsidans poster, främst räntor och amortering å de fonderade lånen, som ock måst gäldas. Summan

af allt är, att år 1899 gifvit ett betydande deficit i våra af-färer med utlandet i stället för ett öfverskott. Värre än så är likväl, att män kan befara, att detsamma skall upprepas, därest ej kraftiga åtgärder vidtagas för att flytta varubalansens tunga till vår fördel. Det är nämligen all sannolikhet för, att importen såväl innevarande år som framgent kommer att förete mycket höga siffror. Visserligen lär införseln af maskiner och järnvägsmateriel minskas, men värdestegringen å kol och andra råvaror kommer sannolikt att fortfara. Likaså torde helt visst införseln af kolonialvaror utom socker samt en mängd andra konsumtionsartiklar att hålla sig vid höga siffror, ty de inom landet rådande rikliga arbetsförtjänsterna omsättas omedelbart uti stark förbrukning af sådana artiklar.

Så länge importen är så stor som den senast varit, blir det emellertid svårt att få debet och kredit uti vårt utländska mellan-hafvande att gå ihop. Detta är icke ett nytt problem. Det åter-kommer esomoftast uti nationernas hushållning och liknar full-ständigt motsvarande situation i de enskildes. Men efter tiderna skiftar det utseende både med hänsyn till sitt innehåll och sin lösning. I stort sedt är den senare dock alltid sig lik med en negativ och en positiv utväg. Den förra heter: *minska utgifterna*, den senare *öka inkomsterna*. Dessa lösningar äro allom kända och lika gamla som det evigt återkommande problemet själft, men sätt och medel att realisera dem hvar för sig växla oafbrutet. Vi skola här ånyo underkasta dem en granskning med hänsyn till Sveriges förhållande till utlandet för närvarande och i närmaste framtid. De ofvan antydda hotande utsikterna mana därtill.

II.

Den utländska betalningsbalansens utvägar.

Inom den enskildes ekonomi är utvägen att *minska utgifterna* vanligen detsamma som att inskränka sina behof. För ett folk står samma utväg öppen, men den är, om också ej lika törnbe-strödd som för den enskilde, dock ofta vanskligare att få syn på och sedan följa. Uti den kollektiv-individ, som ett folk bildar icke minst i fråga om utbytet med andra folk, äro icke alla delar

i lika grad utsatta för samma erfarenheter och påminnelser i detta afseende. Medan några grupper inom samhället genast märka, ifall det ekonomiska mellanhafvandet till utlandet lutar till ogunst och därför påfordrar en inskränkning uti konsumtionen af utländska varor, så kunna andra, och det just de som vållat den ogynnsamma betalningsbalansen, ganska länge förblifva i okunnighet därom. Endast på omvägar få desse en oangenäm påminnelse om, att så är fallet — nämligen när deras egna inkomster som följd däraf nedgå. Men som dessa omvägar stundom äro både många och långa, kan det dröja länge, innan nämnda insikt når ifrågavarande samhällsgrupper och alltså ock en nödvändig inskränkning i förbruket af utlandets varor å deras sida kan inträda.

Ett talande exempel på denna social-ekonomiska process är den situation, hvaruti vi för ögonblicket befinna oss här i Sverige, och dess förhistoria. Importen har sedan några år tillbaka varit allt för stor i förhållande till export och öfriga creditsidans poster i den utländska betalningsbalansen. Hastigt märktes detta af kapitalets män och bankerna, hvilka äro utposterna uti den internationella samfärdseln. Deras varningsrop, återljudande i stegrade räntor och knappare penningtillgång, läto strax höra sig, men förblefvo en tid obeaktade af dem det närmast gällde, producenterna-företagsmännen, hvilkas starkt stegrade verksamhet först föranledt den växande införseln. Efterhand fingo dock äfven de ögonen upp för faran med den följd, att företagsamheten inskränktes och importen af maskiner och järnvägsmateriel reducerats, så som de för året tillgängliga uppgifterna utvisa. Till arbetarne, hvilkas ökade konsumtion af utländska varor därnäst uppdrifvit införseln till ofvan nämnda höjd, har däremot varningsropet ännu knappt hunnit. De höjda räntorna komma nämligen ej dem omedelbart vid. Först när dessa medfört minskad företagsamhet med däraf följande minskadt arbete eller nedsatta löner, kan en nedgång i arbetarnes konsumtion vara att förvänta. Ännu har detta ej förspors i större omfattning. Förebud därtill saknas dock ingalunda, och länge kan det ej dröja, innan så på allvar sker, ty det måste ske, därest intet annat kommer till för att återställa den rubbade jämvikten.

Sammanhanget i denna kedja af orsaker och verkningar är ytterst enkelt men ännu ej så allmänt känt, som önskligt vore. Därför är den enkla utvägen att minska utgifterna för att få debet och kredit att gå ihop ej lika lätt insedd, då det gäller ett folk, som för den enskilde.

Det är emellertid en mycket ledsam sak att nödgas inskränka sig, för ett folk lika väl som för individen. Så länge denna inskränkning träffar endast producenten-företagsmannen, är dock ej mycket att säga därom. Tvärtom är den en ofta nödvändig hämsko på hans eljest alltför djärfva Ikarus-flykt. Däremot betraktas det som en verklig olycka, när en dylik nödvändighet träffar arbetarne och öfver hufvud de fattigare klasserna, ty den sänker arbetskraften och lätt nog äfven hyfsningen hos dessa klasser. Att höja massornas lefnads-standard har ju alltid ansetts vara den rätta häfstången för deras höjande. Hvarje om ock tillfällig återgång härutinnan här därför stämplat som en nationell olycka. Så sannt och riktigt detta i stort sedt är, lika sant är dock, att i särskilda fall en inskränkning uti lefnadsutgifter kan vara nyttig och hälsosam för ett folk lika väl som för den enskilde. Allt beror på lynne och läggning hos den hushållande själf samt arten af de stegrade lefnadsbehofven. Men säkerligen gör jag ej svenskarne oräddt, om jag stämplar dem som ett öfverdådigt och föga förtänksamt släkte i afseende på lefnadssätt och hushållning. Att lefva högt och slå på stort är ett nationallyte, som återfinnes hos alla klasser, lägre ej mindre än högre. Det sammanhänger nära med storslagen handlingskraft och är egentligen dennas afvigside. Men i ekonomiskt afseende är det en farlig egenskap, som ej bör få för mycken vind under vingarne. Ett tillfälligt sättande på förknappning kan vara en nyttig lärdom för ett sådant lynne. Men äfven om jag ser på den riktning, i hvilken lefnadsfotens höjande förnämligast försiggått ibland de svenske arbetarne under senast rådande goda tider, så synes nödvändigheten att inskränka utgifterna icke vara så mycket att beklaga. Ett engelskt ordspråk säger: «du skall bo öfver dina tillgångar, äta efter dina tillgångar och kläda dig under dina tillgångar». De svenska arbetarne hyllade tydligen en alldeles omvänd uppfattning. De bo, åtminstone uti städerna, minst sagdt uselt, men de äta och dricka kostsammare

och mera än behöfligt vore samt kläda sig likaså. Det är denna riktning uti arbetarnes lefnadssätt, som framför allt bidrager till att sänka handelsbalansens vågskålar till vår nackdel. De ökade inkomsterna förbrukas till inköp af finare födo-, njutnings- och beklädnadsämnen, af hvilka en del hämtas utifrån och en annan del, såsom smör och ägg, tages af den inhemska tillverkning, som eljest gått till export; medan samma inkomsters användning till bostädernas förbättrande samt till lifräntor o. likn., som bland våra arbetare äro så godt som okända, skulle vida mer höja dem själfve i socialt och kulturellt afseende och på samma gång stärka vår handelsbalans i stället för att försvaga den. Det är sålunda icke en inskränkning uti arbetarnes utgifter, som man skulle önska, utan en förändrad riktning uti desamma. Men som denna önskan väl ännu länge får räknas bland de frommas tal, så blir utgifternas inskränkning i följd af minskade inkomster det tvångsmedel, hvarmed de ekonomiska tingens inre logik erinrar arbetarne liksom förut arbetsgifvarne om den störda jämvikten uti handelsbalansen.

Det nu antydda sättet att återställa jämvikten är emellertid dess *ultima ratio*, en tvångsexkution, som man till det yttersta söker undvika. Andra utvägar finnas ock, som så långt möjligt är böra tillgripas. En sådan är att inskränka utgifterna utan att inskränka behofven. Det sker, *då man själf tillverkar, hvad man behöfver*. För den enskilde innebär en sådan hushållning vanligen en ganska låg lefnadsstandard; för ett folk däremot kan den medföra en allt fullare och rikare kulturutveckling. Genom den inre arbetsfördelningen och konkurrensen förhindras all återgång i arbetsskicklighet och varornas kvalitet, medan de ökade arbetstillfällena och de nya möjligheterna på en gång föröka den nationella produktionen och göra den mer allsidig och omfattande. Det är denna utväg, som ekonomer och statsmän i alla tider och ej minst i nutiden tillgripit för att höja den nationella rikedom och trygga den utländska betalningsbalansen. Nationell själf försörjning i största möjliga utsträckning är denna utvägs grundtanke. Vi känna desamma väl. Det är det s. k. nya systemets idé.

Det kan tyckas vara märkvärdigt, att just under detta system, hvars princip är de utländska varornas ersättande med inländska,

hvilket ju också i mycket stor utsträckning skett, likväl ett sådant importöfverskott som det senast bokförda kunnat förekomma. Men förklaringen ligger uti de ofvan antydda fakta: att den stegrade företagsamheten vållat ökad import af maskiner, fartyg, järnvägsmateriel och råämnen och de stegrade arbetslönerna ökad import af en del konsumtionsartiklar samt minskad export af andra, slutligen uti de höjda priserna på flera af dessa varor, främst kol och ull (i år bomull). Frågan är emellertid, huruvida ej genom en fortsatt utveckling af landets egna förvärfskällor de importerade artiklarne kunna till stor del ersättas med sådana af inhemska tillverkning. Otvifvelaktigt bör så kunna ske. Sveriges jordbruk och industri kunna helt visst vida bättre försörja landet, än hvad de nu göra. Särskildt är det märkligt, att det svenska jordbruket ej förmår täcka landets behof af livsmedel och utsäde samt öfver hufvud mera verksamt bidra till handelsbalansens upprätthållande. Det borde dock vara helt annorlunda. Och detsamma gäller om vissa viktigare industrier, såsom textilfabrikationen, hvilken i Sverige med få lysande undantag står på en relativt låg ståndpunkt, äfvensom maskin- och järnmanfakturtillverkningen. Slutligen må ock erinras om det viktigaste af allt, bränsle- och kraftbehofvet, som vi böra och snart måste själfve fylla. Ännu återstår för den skull ofantligt mycket att göra för att på denna väg, själförsörjningens, ställa handelsbalansen på rätt fot.

På nu antydda väg äro vi emellertid redan inne och i god fart. Men ledsamt nog förslår den ej. Många oundgängliga varor finnas alls ej eller kunna ej framställas inom landet i tillräcklig mängd. Vår ekonomiska utveckling fordrar för den skull, att äfven andra utvägar anlitas än utgifternas d. v. s. införselns inskränkning. Det nya systemets arbete härför fordrar ett komplement uti inkomsternas d. v. s. de utländska salderingsmedlens förökande. Man föres sålunda med nödvändighet öfver från den ena, den negativa lösningen af det föreliggande problemet, till den andra, den positiva. För att få debet och kredit i vårt utländska mellanhafvande alltjämt att gå ihop, utan att den förut nämnda tvångsinskränkning behöfver ske, måste *båda* utvägarne anlitas: *inkomsternas d. v. s. exportens m. m. förökande* lika väl som *utgifternas d. v. s. importens nedbringande* genom själförsörjning.

III.

Den svenska exportens art och marknader.

I ett föregående häfte af denna tidskrift (1899, h. 3) har jag redogjort för de olika posterna uti den utländska balansens både debet och kredit och samtidigt sökt utreda *sjöfartens* betydelse härvidlag äfvensom orsakerna till dess ringa utveckling i vårt land. Jag återkommer om ock blott i förbigående härtill. Ty af de olika utvägar, som erbjuda sig för att täcka en hotande underbalans uti utrikes samfärdseln, är ingen hastigare verksam och för Sverige lättare att tillgripa. Hvad den utrikes fraktfarten betyder för den utländska betalningsbalansen, bevisas bäst af våra grannländer Norge och Danmark, för hvilka denna näring är den viktigaste eller näst viktigaste faktorn härvidlag. Icke äga vi af naturen sämre förutsättningar för en stor sjöfart än dessa våra grannar. Det är endast vissa missförhållanden uti ledningen af denna näring, såsom jag förut visat, som hämmat dess utveckling. Men när skola vederbörande få ögonen upp härför, och när skall rättelse däruti ske? Om någonsin är tiden här dyrbar. Ty utom Amerika rustar sig nu Tyskland att blifva en världsmakt på hafvet. Hvem som besökt den pågående Pariser-utställningen, har ej lagt märke till den utmanande öfverskriften öfver ingången till den tyska sjöpaviljongen: *Unsere Zukunft liegt auf dem Wasser?* Dessa ord innehålla en profetia och ett löfte, som säkerligen icke skola förbli tomma ord — såsom — de kungl. svenska sjöfartskommittéernas många betänkanden och förslag. Men detta löfte är lika mycket en maning för oss att skynda, medan ännu tid är. Ty inom kort finnes ingen plats mer, så stort hafvet än synes vara. Måtte vi därför snarast möjligt komma från ord till dådrik handling i denna viktiga näringsgren ¹⁾.

¹⁾ Under senaste år har visserligen en stark utveckling af Sveriges ångbåtsflotta ägt rum — skada blott att det skett med gamla fartyg, hvilka utlandets rederier utrangerat såsom oekonomiska. Huru olika man härutinnan förfar uti framtidslandet Tyskland, synes af de uppgifter rörande dess handelsflotta, som återfinnas längre fram bland «Strödda meddelanden». Detta är åter ett bevis på de svenske redarnes ringa förstånd på deras handtering.

Men om sålunda sjöfartens utveckling är det lättast tillgängliga och tillika snabbast verkande medlet till upphjälpande af vår utländska betalningsbalans, så är det icke det enda ej heller det största. Detta är som lätt inses *exporten*. Liksom det är varuutbytets ena sida, införseln, som trycker ned balansens vågskålar så är det dess andra sida, utförseln, som framför allt annat skall ställa dem i jämvikt. Det är denna del af Sveriges ekonomi, som vi nu skola egnä en litet grundligare uppmärksamhet. Utförseln har blifvit en af våra svagaste punkter, väl icke så mycket genom vårt eget åtgörande som i följd af andra länders utveckling och den ständigt hetare kampen på världsmarknaden. Här liksom i fråga om sjöfarten hafva vi blifvit efter, om ock af andra anledningar. Men medan det är jämförelsevis lätt att råda bot för den förra, är det ett af de svåraste problemen i vår ekonomi att komma till rätta med utförseln. För att rätt inse detta må vi först taga en orienterande öfversikt öfver den svenska *exporthandelns art och marknader*.

Jämför man olika länders export, så finner man lätt skilda typer däraf med hänsyn till de exporterade varornas *art och beskaffenhet*. Uti de stora kulturländerna samt Belgien och Schweiz utgöres hufvudmassan af utförda varor, utaf färdiga industriartiklar. Visserligen utför England en ofantlig kvantitet råämnen och Förenta Staterna massor af lifsmedel. Men dessa undantag från regeln, förorsakade af det stora öfverflödet i det ena landet på kol, i det andra på spannmål, förtaga ej riktigheten af ofvan nämnda omdöme, att de rika länderna mest exportera industrialster. De fattigare eller ekonomiskt mindre utvecklade ländernas export har en helt annan sammansättning. Den består uteslutande eller till öfvervägande del af råämnen, halffabrikat och lifsmedel. Att några smärre länder, som Danmark, Holland och Rumänien, utföra öfvervägande lifsmedel, är dock mindre att skriva på den ekonomiska utvecklingen åtminstone beträffande de två förstnämnda än på dessa länders naturbeskaffenhet, som gör jordbruket till den förnämsta och därtill en synnerligen gifvande näring, samt på den ringa folkmängden, som ej förmår konsumera det förras öfverflöd. Beträffande åter Ryssland samt kolonialländerna, hvilkas utförsel hufvudsakligen består af lifsmedel, är detta tecknet på en låg

ekonomisk ståndpunkt. Detsamma är fallet om ock i olika grad med de länder, hvars export utgöres dels af lifsmedel, dels af råämnen eller halffabrikat. Till dessa hör Sverige, såsom redan anmärkt blifvit i en förtjänstfull liten afhandling i hithörande ämnen af A. RAMM¹⁾. Af dess utförsel 1898 utgjordes efter värdet räknadt omkring 17 % utaf lifsmedel, 12 % utaf råämnen (trä, oarbetadt, malmer, sten, hår och hudar) samt 57 % utaf halffabrikat (trä, sågadt etc., och trämassa, tackjärn, göten, smältstycken, stångjärn, sten m. m.). Af färdiga industriartiklar utförde Sverige nämnda år endast för vid pass 50 mill. kr. eller 14 %. En så sammansatt export bär tydliga tecken af ringa utveckling. Den står dock icke på den mest primitiva ståndpunkten med endast lifsmedel och råämnen. Dess tyngdpunkt ligger uti *halffabrikatet*. Detta är den svenska exportindustriens typ. Den har hunnit öfver den rena råämnesproduktionen, men ännu ej till den färdiga industriartikeln. Den intager halffabrikatets mellanstadium.

Klart är emellertid, att en öfvervägande råvaru- och halffabrikatsexport visserligen är mycket skrymmande och mycket välgående, men jämförelsevis litet värd. Ledsamt nog meddelar vår handelsstatistik icke såsom andra länders fullständiga uppgifter om de utförda varornas *vikt*. Den största posten: oarbetade eller delvis arbetade trävaror angifves i rymd i st. f. uti vikt. Detta är skada, ty den dubbla jämförelsen med främmande länder af exportens värde och vikt skulle bättre än allt annat ådagalägga den ofvan antydda karakteren hos den svenska utförseln. Lika stor den är i kg., lika liten är den i kronor. Och annorlunda kan det ej vara, så länge sten, malm, järn och trä utgöra dess hufvudartiklar.

Äfven en blick på den svenska exporthandelns *marknader* är ganska upplysande. Af hela 1898 års utförsel gick ej för mer än 10,3 mill. kr. direkt till utom-europeiska länder, däraf för 9,5 mill. kr. trävaror, mest till Kaplandet och Egypten. Vår direkta export på utomeuropeiska länder af industriartiklar uppgick icke till $\frac{1}{2}$ mill. kronors värde. Detta vill med andra ord säga, att vi äro

---

¹⁾ AXEL RAMM, *Sveriges industriella utveckling och reformer i konsulatväsendet*, Göteborg 1899.

helt och hållet borta från de stora asiatiska, sydamerikanska och australiska marknaderna för industrialster af alla slag. Nästan ännu märkligare är, att utförseln till Ryssland, vår närmaste granne och en af världens största marknader, år 1898 uppgick till det löjligt lilla beloppet af 5,7 millioner kr. De viktigaste afsättnings-orterna för svenska varor äro Danmark, Tyskland, England och Frankrike, hvilka köpa våra lifsmedel, råvaror och halffabrikat, delvis till omedelbar förbrukning, men till ej ringa del också till förädling och reexport. Alltså äfven den lokala distributionen af vår utförsel bevisar dess karakter. Vi sälja föga eller intet till de länder, som framför allt äro köpare af färdiga industriartiklar, de utomeuropeiska länderna och Ryssland, men däremot till de europeiska kulturländer, som i allmänhet icke köpa andras industrialster, utan endast halffabrikat, råämnen och lifsmedel. Arten af vår export och dess marknader bero den ena af den andra, men båda röja den ringa industriella utvecklingen. Ty öfver allt, där denna nått större växt, får exporten ett annat utseende, såsom ofvan antydts, samt därjämte utomeuropeiska marknader.

Vända vi oss efter denna öfversikt öfver vår exports art och marknader till frågan, huru densamma skall kunna utvecklas, så att den bättre än hittills förmår att balansera den ständigt stigande importen, så kan till en början anmärkas, att en blott kvantitativ utveckling af densamma med bibehållande af dess art och dess marknader ej mycket hjälper. Malm, sten och trämassa — de enda artiklar, som visa en nämnvärd stegring under sista året — äro mycket skrymmande och mycket vägande, men föga gifvande, såsom ofvan nämndes. En utveckling i samma riktning är sålunda ej mycket att glädja sig öfver. Den kan aldrig föra till en bättre balans mellan in- och utförsel. Ty vår ojämförligt största utförselvara, träet, har helt visst nått så stor utveckling, som med skogarnes bestånd är förenlig. Visserligen stiger den alltjämt i värde, men denna värdestegring går långsamt i jämförelse med införseln. Den senare kommer alltid att löpa utförseln så i förväg, att vår hela utveckling däraf starkt hämmas, ty gränserna för denna utveckling ligga nu mest uti betalningsbalansen till utlandet. Hvad man därför måste eftersträfvä, är exportens förändring till art och sammansättning med däraf följande nya marknader för densamma.

Detta är sålunda det problem, som föreligger, att förvandla vår export till en mera värdefull sådan, en export öfvervägande af färdiga industriartiklar i stället för af halffärdiga sådana eller råämnen därtill; och samtidigt att finna nya afsättningsområden för densamma.

Det är om detta problem och dess lösning jag ofvan yttrade, att det erbjuder de största svårigheter. Vi sakna nämligen de tre väsentligaste förutsättningarna i nutiden för en dylik utveckling: en stor inre marknad, köpstarka kolonier samt kol i tillräcklig mängd. Tillser man, huru det förhåller sig med samtliga de länder, som stå främst i ekonomisk utveckling, så skall man finna dessa trenne villkor för handen. Det var tillgången på kol, som gjorde, att den engelska järntillverkningen en gång i tiden öfverflyglade den med densamma jämbördiga svenska. Och samma faktor verkar alltjämt dels direkt nedtyngande vår handelsbalans med en summa af ej mindre än 61 mill. kr. för senaste året, dels indirekt genom det hinder, som brännmaterialets dyrhet lägger i vägen för industriens utveckling. Men en ännu viktigare förutsättning för nämnda utveckling är tillgången till en stor reserverad marknad, denna må sedan utgöras af det egna landet eller kolonier eller båda samfäldt. Att hafva stor inhemsk marknad och att besitta kolonier, som kunna mottaga moderlandets fabrikat är att äga den yppersta skola för industrien. På dessa mer och mindre reserverade områden kan den hämta krafter och tränas för konkurrensen på världsmarknaden. Så har England förfarit, och så förfara ännu öfriga industriländer. Det s. k. nya systemet har gjort, hvad det kunnat för att åt Sveriges industri reservera den egna marknaden, men denna är af naturen liten. Det ringa folketallet med dess orsak, den obetydliga folkökningen, har i alla tider utgjort Sveriges svaghet. Den var grunden till vårt folks politiska nedgång under 1700-talet, och den är alltjämt källan till vår ekonomiska efterblifvenhet. Den ringa folkökningen är en nationell olycka, hvars såväl orsaker som verkningar hittills icke blifvit tillbörligen beaktade. Detta är det största hindret för vår industris utveckling och därmed ock för den exportens omvandling, som här är af nöden.

IV.

I hvad riktning böra ansträngningarne för exportens
omvandling och öppnandet af nya marknader
närmast gå?

Efter förestående analys af den svenska exportens art samt af orsakerna till dess ringa utveckling och oförmåga att balansera en växande import kunde det tyckas vara ett fruktlöst arbete att söka ändring häruti. Ty huru ersätta bristen på stenkol, men framför allt huru ersätta frånvaron af kolonier och en stor reserverad marknad? Huru hopplösa utsikterna än äro, när de ses sålunda i stort, få vi dock ej förtvifla. Ofta kan ett arbete i smått och bit för bit nå ett resultat, som syns oupphinneligt, om man gripit sig an därmed i ett tag. Vattendroppens makt öfver stenen är den kända tillämpningen häraf. Må vi arbeta som den, och vi skola till sist lyckas. Några antydningar om, i hvad riktning ett sådant arbete enligt författarens mening bör gå, må här närmast följa.

Hvad sålunda först beträffar vår *exports omvandling från råvaru- och halffabrikats-export till en sådan af halffabrikat och färdiga industriartiklar*, så synes det lättaste steget mot detta mål vara, att all tillverkad *pappersmassa* inom landet förädlas till papper och produkter däraf. Rubriken pappersmassa, kemisk och mekanisk, våt och torr, borde helt utgå ur listan på vår utförsel samt ersättas med fabrikat däraf. Denna omvandling af ännu förefintliga pappersmassebruk till pappersfabriker samt utvecklingen af annan därmed sammanhängande tillverkning, såsom af kuvert, påsar, tapeler m. m. är jämförelsevis lätt att genomföra. Ty dels är denna omvandling redan med framgång påbörjad, dels är marknaden för dessa industriartiklar de stora industriländerna själfva — ett sällsynt fall, som är oss till stor favör. Sverige bör kunna bli världens förnämsta producent af papper och hithörande ting. — I sammanhang härmed må nämnas en utvidgad *träförädling* såsom ett steg, hvilket ej borde vara allt för svårt att taga, först och främst så att utförseln af ren råvara upphörde. En påstötning från lagstiftningens sida i form af antingen förbud mot export af pitprops och undermåligt virke eller ock en exporttull därå

skulle helt visst bidra att väcka en trög företagsamhet härutinnan till lif. — Osannolikt synes föröfrigt ej vara, att uppfinningen af «arboriten», det af tunna träskifvor efter fibrerna på visst sätt sammansatta träet, kommer att delvis omstöpa hela träindustrin och göra den till en vida mer utvecklade fabrikation än den nu är. Må då våra träförädlare ej blifva efter! För öfrigt bör när som helst tillverkningarna af snickeriarbeten af alla slag samt af enklare möbler kunna ernå en vida större exportförmåga, än den de nu besitta. Förbättrade arbetsmetoder och större drift är det, som härvid behöfs.

Svårare är att omskapa våra närmast största råämnes-exportartiklar, *malmerna*, till tack- och stångjärn samt dessa sedan till manufakturadt järn och maskiner. I det förra afseendet utgör saknaden af lämpligt brännmaterial det största hindret. Det har visserligen talats om att medels elektricitet uttaga metallerna ur malmen; men detta är framtidsmusik, till hvilken vi ej få lyssna. För den som räknar blott med förefintliga resurser, synes ingen annan utväg erbjuda sig än att kombinera malmexporten med järntillverkning på så sätt, att i Luleå och Oxelösund anläggas järnbruk, hvilka drivas med det kol och den koks, som af malmångarne tagas i returfrakt. Det är visserligen blott en mindre del af malmen, som sålunda kan förädlas, men det är ett steg i rätt riktning och just så stort som för närvarande synes möjligt att taga. Ett annat vida betydelsefullare, men på samma gång lättare företag är att omsätta den nuvarande utförseln af halffabriceradt järn (smältstycken, göten, tack- o. stångjärn) till export af *manufakturade produkter, maskiner, krigsredskap m. m.* eller, om icke ersätta det ena med det andra, utveckla en stor export af sist nämnda artiklar jämsides med utförseln af halffabrikatet. Detta innebär en utveckling af våra mekaniska verkstäder, gjuterier och stålfabriker m. m. För en sådan saknas näppeligen något annat än planmässigt initiativ och naturligen kapital, hvilket dock helt visst skall inställa sig, när blott det förra gifver sig rätt tillkänna. Att det svenska järnet är dyrare än engelskt och tyskt, spelar härvid en underordnad rol, då den följande bearbetningen gifver det hufvudsakliga värdet. Dessa industrier synas ock mer än andra passa för svenskarne och de mekaniska anlag, som utmärka dem. För-

vånande är därför, att tillverkningen af maskiner och redskap är så obetydlig, såsom synes däraf, att, medan införseln år 1898 belöpte sig till 28,8 mill. kr. och 1899 till 28,3 mill., uppnådde utförseln för samma år endast de blygsamma siffrorna af respektive 8,6 och 9,9 mill. kr. — Här förefinnes sålunda till en början en rätt betydlig inhemsk marknad att fylla och därefter hela världen snart sagdt, ty krigsmateriel, maskiner och verktyg gå öfverallt. Intet är mera betecknande för den svenska industriens efterblifvenhet än järn- och stålindustriens ståndpunkt. Den är typiskt halffabrikats- och småindustri. Ty våra mekaniska verkstäder, äfven de största, utgöra smådrift i jämförelse med utlandets stora inrättningar af detta slag. Häruti har man ock att söka den förnämsta anledningen till, att de ej fått större marknad utrikes än den de nu hafva.

Vid sidan om dessa industrier finnas andra, som jämväl borde kunna kraftigt deltaga uti exporten, såsom *skeppsbygget* och den *kemisk-tekniska industrien*. Så länge vår egen sjöfart ej nått högre utveckling, saknas dock för den förra det främsta villkoret för framgång — en något så när betydande inhemsk marknad. För den elektro-kemiska industrien äga vi åter goda förutsättningar uti våra vattenfall. Det fattas blott initiativ och teknisk skicklighet. Vidare må nämnas *glas- och lervaruindustrierna*, hvilka redan uppnått en hög teknisk fulländning, men som alltjämt arbeta i smått. Äfven många andra industrier, ss. tillverkning af kondenserad mjölk, öl, leksaker m. m., skulle ofelbart kunna så utvecklas, att de verkamt deltoge uti exporten, blott den rätta ledningen funnes. Öfverallt således blir detta omkvädet uti hvarje hymn till den svenska industriens framtid: mera initiativ och större uppfinningsrikedom samt större företag ¹⁾!

Utom exportens omvandling till art och sammansättning är *öppnandet af nya och större marknader* för densamma ett oundgängligt villkor för dess utveckling. Så länge mellanrikslagen exi-

¹⁾ Att jag icke jämväl nämner *textilindustrien* såsom en framtida svensk exportindustri af betydelse, då ju förhållandena hos oss icke synas mindre gynnsamma för dess utveckling än i flera andra länder ss. Schweiz och Österrike, beror därpå, att uti ingen industri konkurrensens spänning är större, samt att äfven Japan och Indien på detta område nu mer täfla med de stora kulturländerna.

sterade, ägde Sverige en något större reserverad marknad än dess egen. Olyckligtvis var nämnda lag i dess dåvarande fattning ohållbar. Den möjliggjorde en oberättigad vinst på tullskillnaden för det land, som hade de lägre tullsatserna, vanligen Norge. Vidare hade den blifvit alltmer otrogen sin egen grundprincip om de inhemska varornas tullfrihet, sedan socker blifvit en i allo svensk inhemsk vara, som emellertid var belagd med full tull i Norge. Ogörligt hade dock ej varit att så omarbete nämnda lag, att fortfarande en inbördes gynnad ställning medgifvits de båda länderna. Den ekonomiska betydelsen häraf hade visserligen ej varit stor. Ty den norska marknaden är för Sverige ej mycket värd och framför allt ej så mycket som den svenska för Norge — en marknad på $2 \frac{1}{10}$ mill. människor mot en på 5 mill. — men principiellt sedt hade det för båda folken varit riktigare att på skandinaviska halfön äga samfäldt en mer eller mindre reserverad marknad i stället för hvar och en sin. Framför allt var det ett politiskt missgrepp, som härmed begicks. Ty äfven om den ekonomiska vinsten af en ny mellanrikslag för Sverige varit ungefär lika med noll — såsom jag är böjd att tro — så hade hänsynen till unionen bort förhindra nämnda lags totala upphäfvande. Ansvar för detta drabbar dock vida mindre riksdagen, hos hvilken de högre politiska synpunkterna icke kunna så göra sig gällande, som — regeringen.

Som det nu är, är det icke till Norge vi böra vända oss för att få ett ökad aflopp för vår industris alster, ty den norska marknaden är, som jag nämnde, obetydlig, utan framför allt till *Ryssland* samt utomeuropeiska länder. Visserligen har papperet och artiklar däraf marknad öfver allt och mest i de stora kulturländerna äfvenså maskiner af ny konstruktion, såsom separatorn och telefonen bevisa; men i öfrigt är det hos de mindre utvecklade folken, som vi böra söka våra marknader och bland dessa främst i *Ryssland*. Det är i själfva verket förvånande, att Sverige så litet förstår att begagna sig af sitt läge tätt invid denna stora marknad. Hvilket fält för den svenska järn- och stålindustrien förefinnes ej här? Visserligen har *Ryssland* omgifvit sig med en enormt hög tullmur, men då tyskar och andra med så mycken framgång förstå att klättra öfver den, hvarför skulle ej vi kunna göra detsamma? Ett

exempel på, hvad i den vägen kan uträttas, erbjuder den lifliga export af album, utsikts- och gratulationskort m. m., som af en firma i Stockholm drifves på Ryssland, hvarigenom man ända bort i Kaukasus gladt öfverraskas af att finna sådana bärande svensk ursprungsbeteckning. Denna marknad, som ligger strax invid våra dörrar, och till hvilken vi kunna komma med egna fartyg, är tydligen vida mera tillgänglig än de utomeuropeiska. Den öppnar för öfrigt direkt tillgång till Kaukasien, Centralasien och Persien. Dock måste vi söka upp äfven öfriga utomeuropeiska länder. Södra Amerika och Kaplandet erbjuda härvid, synes mig, de största utsikterna för närvarande. Kap har alltid köpt vårt trä. Säkerligen skulle Sverige just nu, då de infödde afrikanderna rata engelska varor och engelsmännen tyska, finna ett rum öppet för sina järn- och stålvaror, möbler, porsliner, glas m. m. Men äfven i Bortre Indien, där danskarne fått fast fot i Siam, finnes sannolikt marknad för en mängd svenska industriartiklar. Världen är stor, hvadan vi helt säkert kunna trots andra länders öfverlägsna industri och trots deras försprång, få litet armbågsrum äfven för oss, blott vi med urskiljning och förstånd välja de marknader vi vilja uppsöka, och framför allt komma med varor, som passa, och som kunna täfla med andra länders.

V.

Medlen eller hvad är att göra?

Att omvandla vår för export arbetande industri samt att finna delvis nya marknader för denna export äro de båda uppgifter som föreligga. Huru dessa skola bäst lösas, är den fråga, som därefter inställer sig. Förestående antydningar om, hvad som i ena och andra afseendet bör ske, anvisa nämligen endast målet, ej vägen, att nå det. Ty det är godt och väl att veta, att pappersmassan bör i exporten utbytas mot papper o. s. v., samt att Ryssland m. fl. länder böra uppsökas, men genom hvilka medel nå vi till dessa resultat? Att dessa medel icke kunna bestå uti en enda universalkur är tämligen själfklart. Den sak, hvarom fråga är, är i hög grad sammansatt och beroende af en mängd vidt skilda faktorer. En något så när uttömmande undersökning af dessa faktorer hvar

för sig skulle emellertid vida öfverstiga det utrymme, som här står till buds. Några korta antydningar rörande de, såsom mig synes, viktigaste medlen må vara till fyllest.

Främst bland de olika utvägar, som finnas, för att bereda vår export nya marknader, må väl nämnas *sjöfartens utveckling*. Sjöfarten är härvidlag handelns föregångare. Den vidgar kunskapen om främmande länder och knyter förbindelser, som lätt kunna omsättas uti varuutbyte. För öfrigt är en regelbunden samfärdsel med ett annat land ofta det alldeles tillräckliga medlet för att öppna dess marknad, liksom det å andra sidan kan vara det oundgängliga villkoret därför. Jag har i en föregående artikel i denna tidskrift uttalat mina tankar om den svenska sjöfartens brister samt medlen att afhjälpa dem. Jag vill här blott tillägga, att då fråga är att genom sjöfarten upphjälpa handeln, *upprättandet af fasta linier* är ett af de viktigaste stegen härtill. Vi böra sålunda i första hand upprätta en svensk ångbåtslinie på Ryssland (Baltischport eller Riga), därefter tillsammans med Danmark och Norge en på Indien och Kina samt, i den mån sådant kan visa sig utan för stora uppoffringar möjligt, en på Kap och en på Sydamerika, de sistnämnda möjligen för segelfartyg¹⁾. Att därvid staten bör bispringa med subvention hos oss, såsom det öfverallt utom lands är fallet vid liknande företag, är själfklart.

En annan åtgärd syftande mot samma mål är *konsulatväsendets ombildning*. Konsulerna hafva städse haft en tvåfaldig uppgift, en juridisk och en merkantil, i det att de dels utgöra rättsbiträde åt landsmän, dels utföra en slags rekognosceringstjänst i merkantilt afseende. Den förra uppgiften har tidigare varit den ojämförligt viktigaste; i senare tid har likväl den sistnämnda blifvit väl så betydelsefull. Den förra tjänar vidare mest sjöfarten, den senare mest handeln. Slutligen förutsätter den förra öfvervägande juridisk utbildning, den senare en merkantil. Tydligt är emellertid, att det är mycket stora anspråk, som på detta sätt ställas på en nutida konsul, om han skall rätt fylla sin plats — man kan väl säga allt för stora. Enda utvägen att komma till rätta med

¹⁾ De stegrade stenkolsprisen gifva stora snabbseglande fartyg af stål god utsikt till framgångsrik täflan med ångfartygen.

den dubbla uppgiften synes vara att i fråga om alla stora och viktiga konsulat, främst generalkonsulaten, skilja de båda uppgifterna åt och fördela dem på olika händer. Särskildt för Sverige och Norge är en sådan anordning på sin plats, ty därigenom kan den nödvändiga konsulära gemenskapen fortfara i afseende på konsulernas juridiska funktioner, alltså i afseende på sjöfarten, medan en svensk och en norsk man, om så behöfs, hvar för sig representera hvardera landets handelsintressen och utföra den viktiga rekognosceringstjänsten i afseende på marknaden. Dylika handelsagenter användas redan här och hvar ss. af Förenta Staterna och England; och utvecklingen synes gå i riktning mot ett allt rikare användande af dem. Det egentliga konsulatväsendet kan därigenom bibehålla sin gamla öfvervägande juridiska karakter och utbildningen för detsamma likaså. Handelsagenterna däremot måste beredas en mera rent ekonomisk och merkantil uppfostran. På båda slagen af tjänstemän måste emellertid ställas höga bildningskraf, om de skola motsvara de nutida anspråken. Särskilda för konsulat och handelsagenter afsedda kurser böra därför inrättas — men därtill återkommer jag senare.

Ett så viktigt led i raden af åtgärder till vår exporthandels utveckling konsulatväsendets reformerande än må vara, må man dock ej öfverskatta betydelsen däraf. Många andra faktorer äro vida verksammare, såsom synes däraf, att det fenomenala uppsving, som Tysklands utrikes handel sedan 1879 tagit, försiggått, utan att de tyska konsulerna, såsom en grundlig kännare af dessa förhållanden intygar, spelat någon nämnvärd rol därvid¹⁾. Emellertid förberedes en vidtgående reform af Tysklands konsulatväsen just i syfte, att detsamma må bättre än hittills tillgodose behofvet af snabba och tillförlitliga underrättelser om marknads läge i främmande land. Emellertid är det icke endast konsulerna samt handelsagenter, som anlitas för denna tjänst. En massa anstalter af olika slag hafva inrättats för samma sak, ss. *informationsbyråer*, *handelsmuseer*, *exportlager* m. m., hvarom allt en god framställning återfinnes uti det af A. BERENCREUTZ utarbetade *Bihang till Han-*

¹⁾ GEORGES BLONDEL, *L'essor industriel et commercial du Peuple Allemand*, 3me éd., 1900, p. 333.

dels- och Sjöfartskommitténs Betänkanden, I¹⁾). Alla dessa anordningar förtjäna efterföljd.

Vända vi oss från åtgärderna för handels, upphjälpande till sådana, som afse vår industris omvandling, så må i första hand nämnas *inrättandet af frilager* och eventuellt *en eller två frihamnar*. Det var helt visst ett utslag af öfverdrifven rädsla, att riksdagen i år vägrade sitt bifall till den kungl. propositionen om inrättande af frilager. Sannt är väl, att sådana kunna underlätta importen af utländska varor, hvilket alldeles icke är meningen, men lika visst är ock, att deras bruk för sådant ändamål genom tullagstiftningen lätt kan stäffas. Å andra sidan kunna dessa inrättningar utgöra en häfstång för upparbetande af vissa exportindustrier, som behöfva utländskt tullpliktigt halffabrikat, hvilken ej bör lämnas oförsökt. Visserligen tror jag ej, att stort resultat af denna åtgärd är att förvänta, lika litet som utaf anläggning af frihamn. Våra köpmän, i hvars händer dessa inrättningar komme att ligga, sakna i regel de nödiga förutsättningarne för att drifva en större och mera invecklad exportaffär. Men orätt vore att betaga dem ett tillfälle att arbeta sig upp härutinnan; isynnerhet då detta tillfälle är så lätt åstadkommet.

Verksammare än nu beskrifna åtgärd anser jag en annan vara, bestående uti *upprättande af bankinstitut efter nya principer*. Det svenska bankväsendet har fått sin prägel utaf de sedelutgifvande solidariska bankerna. Dessas karakter fordrade en sträng begränsning af bankverksamheten till in- och utlåning samt köp och försäljning af obligationer, medan all annan verksamhet såsom grundande af nya företag och handel med aktier var dem uttryckligen förbjuden. Så rimlig denna begränsning var för äldre tiders förhållanden och öfver hufvud för sedelutgifvande banker, lika orimlig har den blifvit vid tingens nuvarande läge, och då snart inga enskilda sedelutgifvande banker mera existera. Icke dess mindre har i den nya banklagen samma grundsats fastslagits som allmängiltig för allt hvad banker heter, hvilket betecknar ett steg i bakvänd riktning, all den stund för aktiebanker denna rätt förut

¹⁾ A. BERENCREUTZ, *Anstalter för utrikes handels främjande*, Sthlm 1900.

fanns medgifven. Tanken härvid har naturligen varit dels att skydda allmänheten mot de vådor, som följa af, att en bank fastläser sina tillgångar i svårrealisabla värden, dels att förhindra aktiejobberi — det förra en tanke från privatbankernas tidigare perioder, det senare en frukt af nyare tiders erfarenhet. Dessa farhågor synas mig dock vara öfverdrifna under nuvarande förhållanden. Kunskapen om bankers skötsel är nu mer så pass allmän och högt uppdrifven i vårt land, att man icke gerna kan antaga, att någon ledare af en bank skall af okunnighet försynda sig mot denna första regel i all bankverksamhet. Faran för sådana försyndelser är därför vida mindre nu än i privatbankernas begynnelse. För öfrigt är det märkvärdigt, att man så skarpt uppmärksammat denna fara, men ej beaktat en annan, som är föga mindre, och som ligger uti missförhållandet mellan bankernas eget kapital och depositionerna. Så länge bankernas lottägare äro solidariskt ansvariga, utgör detta en balans härvid, om ock tämligen osäker; men då nämnda ansvarighet med sedelutgifningen bortfaller, är förhållandet mellan insättningar och eget kapital i hög grad otillfredställande. I utlandet skulle flertalet af våra enskilda banker af denna grund anses mindre solida, medan man där icke finner någon fara uti, att banker befatta sig med företag af hvarje-handa slag. — Hvad åter beträffar den andra grunden till farhåga vid större handlingsfrihet för bankerna i afseende på aktier, så är den ännu mindre befogad. Det är alls icke sannolikt, att stora bankinstitut skulle bedrifva ett börsspel jämförligt med det, som enskilde nu utföra. För öfrigt förhindras detta bäst genom en reglering af fondbörsen och mäklare-institutionen.

Emellertid är icke min mening med dessa anmärkningar att förorda en fullständig ombildning i denna punkt gällande för samtliga banker. Man skulle därmed göra sig skyldig till samma fel, som vidlåder den nu rådande banklagstiftningen — den stela likformigheten. Hvad jag begär, är endast, att jämte de nu existerande kreditbankerna andra af annan typ må kunna upprättas — visserligen icke i hvarje liten småstad, där en sådan affärs skötsel efter sunda principer icke är att vänta, men i hufvudstaden och några af de största landsortsstäderna. Ingenting i världen hindrar, att det finnes banker af olika typ, rena *kreditbanker*, hvilkas enda

funktion är att sörja för allmänhetens lånebehof, och andra, *handels- och industribanker*, som därjämte skapande ingripa uti landets ekonomiska lif. — För öfrigt, om det svär allt för mycket emot svenska vanor och föreställningar att medgifva upprättandet af sådana banker, som likväl förekomma i Danmark och hvar som helst utrikes, så är det ingen svårighet att finna nya former för så beskaffade institut, som här afses. Jag skall dock ej nu närmare inlåta mig på denna sak, då jag hoppas en annan gång få taga den särskildt till tals. Hvad jag velat framhålla är endast, att vi behöfva stora penninginrättningar, som kunna gå i spetsen för utvecklingen och sammanföra de spridda krafterna till enhetlig verkan.

Ty hvad Sveriges industri lika väl som dess sjöfart och handel mest af allt saknar, är *koncentration* och *verklig stordrift*. Frånvaron häraf är en af de förnämsta anledningarne till bådadernas underlägsenhet. Svenskarne sakna i allmänhet förmågan att organisera med dess biart sinnet för föreningsväsendet, tvenne egenskaper som fört tyskarne till seger på det ekonomiska området som på det militära. Ett medel att ersätta dessa brister är inrättande af bankinstitut af nyss antydd art, hvilka af de många små företagen kunna skapa stora samt hereda dessa fast fot på utlandets marknader. Ett mäktigt bankinstitut har vida större förutsättningar för att lyckosamt utföra både det ena och det andra än enskilde. Det disponerar öfver större kapital; men framför allt kan det bättre bedöma hvarje företags förutsättningar och utsikter samt genom den stab af ingenjörer och *fackmän*, som måste stå i dess tjänst, grundligare studera alla detaljerna däri äfvensom öfvervaka dess utförande. Vidare har en stor bank relationer i utlandet, som de enskilde vanligen icke äga och endast med svårighet kunna förskaffa sig. Slutligen är ett lättsinnigt *Gründerthum* vida mindre att befara af stora bankinstitut än af enskilde, som ofta intet ha' att riskera, hvarken af kapital eller namn.

Utan anstalter af detta slag skall det svårligen lyckas oss att utveckla en exportindustri af betydelse och troligen icke heller vår sjöfart. Att vi lyckats sådana förutan så utveckla vårt järnvägsväsen som skett, beror på den för Sverige egenartade rol, som kommunerna spelat härvidlag. Det är deras ingripande vida mer än enskild företagsamhet, som fört det fram. Man må för den

skull icke med blicken på nämnda utveckling tro, att det enskilda initiativet hos oss ännu är kraftigt nog att lösa de svåra uppgifter, som det här gäller att bemästra. Andra länders föredöme manar ock med hög röst till efterföljd. Hvad hade Danmark varit i merkantilt och industriellt afseende utan dess ledande bankers, Privatbankens och Landmansbankens initiativ? Alla de stora företag, som nu utgöra Danmarks stolthet, det store Nordiske Telegraf-selskab, det Forenede Dampskibsselskab, Frihamnen och så många andra hafva tillkommit under direkt medverkan utaf någon af de nämnda bankerna. Och gå vi till Tyskland, kan med fog sägas, att en stor del af dess glänsande utveckling bör skrivas på bankernas konto. De flesta stora företag hafva lancerats af dem eller med deras direkta hjälp. Endast ett så beskaffadt bankväsen, som utöm bankernas vanliga funktioner utför jämväl den nu antydda, svarar emot tidens kraf. Den nya banklagen är i detta stycke skriven med byråkratisk trångsynthet utan insikt om nämnda kraf. En förändring härutinnan anser jag vara ett nödvändigt villkor för en lyckosam utveckling af vår export och därmed af hela vårt ekonomiska lif.

Till sist ännu ett medel att bringa vår export på andra fötter, det säkraste af alla, men tillika det svåraste att realisera. Det består uti *bättre utbildning af alla dem, som arbeta med exporten, större insikter och större intensitet i arbetet*. Liksom i det enskilda lifvet den vanliga vägen för den fattige, som vill upp eller skall bereda sig en ställning, består uti förvärfvande af ett större kunskapsmått och högre bildning, så är äfven för ett folk, hvilket som vårt saknar de viktigaste förutsättningarne för täflan på världsmarknaden, utveckling af arbetsskicklighet och kunskaper det förnämsta medlet att balansera naturens ogunst. Af Sveriges arbetare kräfves således icke mindre utan fastmer större duglighet och flit än af de lyckligare lottade ländernas, af driftsherrarne icke blott jämgoda utan öfverlägsna insikter och af köpmännen likaså. På ingen hand fylles härvidlag måttet så som sig bör, ehuru erkännas må, att den tekniska utbildningen af ingenjörer och verkmästare otvifvelaktigt står ganska högt. Klenast är det beställdt med köpmanna-insikterna och köpmanna-förmågan. Det har säkerligen alltid så varit i Sverige. Dess köpmannastånd har städse varit

underlägset utlandets utom i de fall, då det utgjorts af utlänningar. Och som bekant har dessas tal tidigare varit mycket stort, vida större än nu. Måne detta är en anledning till, att nämnda stånd för närvarande står så lågt, lägre helt visst än det någonsin stått? Dess verksamhet är inskränkt till importhandel ofta i kommission, medan exporthandeln drifves för det mesta af fabrikanterna själfva. Att sälja trä, järn, trämassa och papper på närliggande marknader är ock en så enkel sak, att producenten själf kan sköta det jämte sin tillverkning. Annorlunda ställer sig saken, då det gäller industriartiklar, som skola kämpa om hvarje tumsbredd plats med de stora ländernas alster, och då marknaden är obekant eller långt aflägsen. Här är den drifne köpmannens medverkan oundgänglig.

Hvad Sverige mest af allt behöfver såväl för att utveckla en stor och gifvande exportindustri som för att bereda plats för densamma på världsmarknaden är ökad arbetsförmåga, ökade insikter och större affärsduglighet — allt egenskaper som uppnås endast genom bättre undervisning och lång träning. Den senare, en frukt af samvetsgrann pliktuppfyllelse samt tiden, undandraget sig en direkt inverkan. Öfver den förra kunna vi förfoga efter vårt behag; på dess utveckling böra därför de största ansträngningar riktas. Härvid hafva vi närmast Tysklands föredöme att följa, ty det är genom sin metodiska undervisning och med vetenskapens hjälp, som detta land nu slår England inom industri och handel, såsom det förut slagit Frankrike. Liksom krigets nerv är, har det sagts, pengar, pengar och åter pengar, så är den ekonomiska kampens främsta maktmedel numer kunskaper, kunskaper och åter kunskaper. Bättre kunskaper sålunda åt våra arbetare, ökad utbildning af våra ingenjörer och framför allt en långt mera omfattande och grundligare uppfostran af köpmännen och handelsämnessvenner, än hvad nu är fallet. För arbetarne behöfvas sålunda *yrkesmässiga fortbildningsskolor*, för verkmästare och ingenjörer flera och mera utvecklade tekniska *läroverk* och *högskolor* samt för köpmän och agenter flera handelsskolor, men framför allt en *handelsakademi* eller annan motsvarande inrättning.

Fackskolor för arbetarne böra de större bolagen inrätta hvar för sina arbetare eller äfven kommunerna. För högre teknisk

samt köpmanna-utbildning måste staten och kommunerna gemensamt sörja. Därvid bör den högsta utbildningen främst tillgodoses, ty det är i afseende på den bristen är störst. Framför allt gäller detta om köpmannabildningen. Våra handelsinstitut äro intet annat än mellanskolor. Därför nämnde jag såsom ett första önskemål en handelsakademi efter förebild af de tyska (*Handels-hochschule* i Leipzig och de föreslagna handelsakademierna i Frankfurt a. M. och Köln). Men utom sådana fast organiserade högs-kolor borde vid våra universitet inrättas en sektion för ekonomi med lärostolar uti hvarjehanda discipliner, såsom skogsväsen, agrikultur-kemi och fysiologi, bergshandtering, handel och sjöfart, handelsgeografi, maskinteknik och handtverkslära, kemisk industri, elektricitetsteknik m. m. — Förhållandet är nämligen, att dessa discipliner, som alla äro *tillämpad vetenskap*, icke kunna hålla sig uppe utan den omedelbara kontakten med den rena vetenskapen och det kollegiala samlifvet med dem, som därmed syssla. En handelsakademi eller teknisk högskola lämnad åt sig själf är alltid utsatt för faran att sjunka ned, allra helst då blott en sådan finnes inom landet. Framför allt kan man af en sådan och dess lärare ej vänta nya uppslag och rön inom det ekonomiska lifvet. Med klar insikt härom hafva äfven i Tyskland flerstädes hela anstalter eller enskilda lärostolar uti hithörande ämnen förlagts till universiteten eller, såsom senast i Finland, vid universitetet upprättats en sektion för landtbruk. Uti den af enskild man donerade lärostolen i skogsväsen vid Uppsala universitet äga vi en liten begynnelse. Måtte den snart fortsättas. Ty aldrig har det stått så klart som nu, att det är vetenskapen, som leder världen och för människorna framåt. Tidigare var fädernas visdom eller den enskilde praktiske mannens rön vägvisare nog. Numer förslå de ej. Därför är det folk, som framför andra söker sina vapen i vetenskapens rustkammare, det som har största utsikten att bestå och segra uti den ekonomiska kamp, som nu utkämpas mellan världens alla folk. Sveriges export och hela ekonomiska utveckling hänger mer än någonsin på odlandet af de vetenskaper, som hafva dessa ting till föremål.

Om kommunalstatistikens betydelse och uppgifter.

Af

Amanuensen Dr. **Theophil Andersson.**

I.

Förvaltningsstatistiken har uråldriga aror. Närhelst vi i historien möta ett folk, som nått en högre grad af civilisation, finna vi också spår af en mer eller mindre utvecklad förvaltningsstatistik. Hos kineser och egypter såväl som hos perser och judar omtalas sålunda omfattande statistiska operationer, framför allt folkräkningar och uppmätningar af landets yta. Och hvad de statskloka romarne beträffar, så skapade de en förvaltningsstatistik, som på många punkter kan betraktas såsom oupphunn äfven i vår tid.

Det var dock först den moderna kulturstaten med dess mångfaldiga och ständigt växande uppgifter, som erbjöd de nödiga betingelserna för en mera allsidig utveckling af förvaltningsstatistiken. Härtill har i främsta rummet bidragit det allmänna införandet från midten af det nittonde århundradet af det konstitutionella och parlamentariska statsskicket. Den kontroll från folkets sida af förvaltningens åtgärder, som ingår i naturen af detta styrelsesätt, innebar nämligen först och främst dödsdomen öfver det dittills härskande hemlighetsmakeriet uti allt, som rörde offentliga angelägenheter. Men denna princip verkar äfven direkt befrämjande på förvaltningsstatistiken, alldenstund denna är det enda tillförlitliga medlet för bedömandet af förvaltningens ändamålsenlighet.

En annan faktor, som mäktigt bidragit till den administrativa statistikens utveckling, är den omgestaltning med afseende på omfattning och uppgifter, som den offentliga förvaltningen undergått. Från att afse allenast de allra omedelbaraste samhällsbehofven har statsförvaltningen vuxit ut att omfatta äfven sådana områden, där det allmännas intressen förut antingen förnekats eller också ansetts vara endast af mera indirekt natur. Särskildt må här erinras om den offentliga förvaltningens landvinningar på det ekonomiska området, hvilka karakterisera vår tid såsom ett socialekonomiens tidehvarf. Gentemot omfattningen af den statistiska verksamhet, som staten i våra dagar bedrifver, träder forna tiders förvaltningsstatistik helt och hållet i skuggan. Så fullständigt behärskas nämligen den moderna statsförvaltningen af den statistiska metoden, att man icke företager snart sagdt någon förvaltningsåtgärd af större vikt utan stöd och vägledning af de upplysningar, som en i möjligaste måtto allsidig statistisk utredning kan lämna. Innerst betyder väl detta endast den fordran, att förvaltningen vid sin verksamhet för uppnåendet af sitt ändamål skall vara ledd af verklig kännedom om de faktiskt gifna förhållandena, en fordran som tydligen måste ställas på hvarje förvaltning och sålunda äfven under de skeden af samhällsutvecklingen, då en statistisk observation endast mera tillfälligtvis trädde i verksamhet. Skillnaden är emellertid den, att man då i stället för en exakt, genom direkt observation vunnit kunskap åtnöjde sig med mer eller mindre tillförlitliga beräkningar eller uppskattningar ¹⁾.

I stort sedt kan den grad af utveckling, hvartill den administrativa statistiken hunnit, anses utgöra en god mätare på förvaltningens ståndpunkt. Ju högre denna nått, desto mera gör sig också dess statistiska karakter gällande. Den metod för vinnande

¹⁾ Jag vill dock erinra därom, att äfven den moderna statsförvaltningen stundom betjänar sig af dylika approximationer, som merendels — ehuru oriktigt, alldenstund de endast utgöra en form af social orientering — Se G. v. Mayr, *Orientierungswesen und Statistik, Allgemein. Statistisches Archiv* Jahrg. I) — af teoretici hänföras under statistikens begrepp. Sålunda äro de medelvärden, efter hvilka varuomsättningen med utlandet vanligen beräknas, till sin natur en art af dylika approximationer. Ett annat exempel erbjuda de öfverallt förekommande uppskattningarne af årsväxten och skörden.

af kunskap om massor och massföreteelser, som vi beteckna med epitetet statistisk, utgör nämligen en immanent egenskap hos förvaltningen själf. Så länge ännu samhällsutvecklingen befinner sig på ett relativt lågt stadium och förvaltningen följaktligen är inskränkt till ett ringa fåtal af uppgifter, är visserligen denna sida hos densamma föga märkbar. Men allt efter som gränserna för dess verksamhet vidgas, framträder också den statistiska funktionen allt tydligare. Afslutad är denna utveckling först då, när förvaltningsstatistiken förmått frigöra sig från det omedelbara beroendet af andra förvaltningsuppgifter. Från att vara endast medel måste den statistiska verksamheten blifva lika mycket mål som medel.

Då statistiken sålunda ursprungligen framgår såsom en omedelbar funktion ur förvaltningen, så följer häraf, att denna funktion icke är inskränkt ensamt till den offentliga förvaltningen utan karakteriserar öfver hufvud taget all förvaltning. Vid sidan af en offentlig kan man därför äfven tala om en enskild förvaltningsstatistik. I jämförelse med den förra försvinner dock i regel den senare helt och hållet, och då man talar om en förvaltningsstatistik, afses därmed endast den offentliga. I denna betydelse användes uttrycket också här. Allt efter som den offentliga förvaltningens subjekt utgöres af stat eller kommun, sönderfaller vidare förvaltningsstatistiken uti officiell statistik och kommunalstatistik.

Trots den viktiga rol, som den officiella statistiken faktiskt spelar i det moderna samhället, har den dock ingenstädes vunnit den ställning inom förvaltningssystemet, hvartill den enligt naturen af den förvaltningsfunktion, som den representerar, a priori måste anses berättigad. Förvaltningsstatistikens upptagande på det administrativa programmet innebär nämligen något mera än en enkel ökning af dettas uppgifter. Det betyder i själfva verket en omgestaltning af förvaltningens hela anda och väsen. Detta har dock förbisetts af förvaltningsteorien, som antingen helt och hållet förbigår den statistiska funktionen eller också tager densamma såsom ett faktum utan ett försök till en rationell förklaring af dess betydelse och uppgifter. Det är under sådana förhållanden mindre att förvåna sig öfver, att förvaltningsstatistiken ingenstädes blifvit

verkligen inlämnad uti den bestående förvaltningsorganismen, utan endast — så att säga — löst vidhängd densamma.

Uti denna principiella oklarhet beträffande den administrativa statistikens betydelse ha vi att söka en af de förnämsta orsakerna till den alltför ofta inom förvaltningskretsar härskande uppfattningen, att det statistiska arbetet är att betrakta såsom en lägre form af administrativ verksamhet, ej att jämföra med förvaltningens uppgifter i öfrigt. Till uppkomsten och utbredandet af en dylik åsikt har emellertid äfven förvaltningsstatistikens egen historia bidragit.

Då det statistiska materialet vanligen omedelbart framgår ur förvaltningens, egen verksamhet, så uppstår härigenom hos ett redan förut bestående förvaltningsorgan ett dylikt material, som, vare sig detsamma undergår en yttlig bearbetning eller ej, för organet i fråga endast äger karakteren af något bisakligt och underordnad. När sedermera samhällsutvecklingen för med sig ett kraf på en ingående, på vetenskapliga grunder fotad bearbetning af ifrågavarande statistiska material, så får denna speciella uppgift alltjämt bibehålla samma karakter af bisak gentemot förvaltningsorganets öfriga uppgifter. Härtill kommer vidare, att hela arbetet med upptagandet och insamlandet af det primärstatistiska materialet så godt som utan undantag åligger förvaltningsorgan, hvilkas egentliga verksamhet ligger inom helt andra områden, och af hvilka därför detta arbete betraktas såsom en lika orättvis som betungande börda. Som bekant står också förvaltningsstatistiken ingalunda högt i kurs inom ifrågavarande kretsar.

Det är emellertid icke blott den omständigheten, att den statistiska funktionens förvaltningsrättsliga ställning icke blifvit fullt utredd, som gör, att den officiella statistiken icke förmått tillvinna sig det erkännande, som den synes förtjäna. Det är nämligen icke möjligt annat än att till en viss grad ge dem rätt, som påstå, att resultatet af den omfattande statistiska observation, som af staten organiserats, ej motsvarar det härpå nedlagda arbetet. Men på samma gång som detta erkännes, på samma måste man också bestämdt protestera emot de öfverdrifter, som vanligen inläggas i detta påstående. För att här kunna fälla ett fullt opartiskt omdöme, torde det vara nödvändigt att något närmare ingå på frågan om den officiella statistikens uppgifter.

Förvaltningsstatistiken befinner sig i det kinkiga läge, att det af densamma fordras, att den på en gång skall tjäna tvenne herrar — förvaltningen och vetenskapen. I främsta rummet kommer naturligtvis dess uppgift att på alla områden tjäna — men också att kontrollera och vägleda förvaltningen. Det är nämligen icke blott däri statistikens betydelse ligger, att den åt administrationen tillhandahåller den nödiga kännedomen om de förhållanden och företeelser, som utgöra föremål för dess verksamhet. Förvaltningsstatistiken utgör tillika den pröfvosten, som sätter oss i stånd att bedöma förvaltningens ändamålsenlighet. Men det material, som denna statistik framskaffar, bildar därjämte den empiriska grundvalen för vår kännedom om det mänskliga samhället och dess lifsfunktioner.

Hvad nu den första af dessa båda uppgifter beträffar, så har jag redan i det föregående framhållit den storartade betydelse, som förvaltningsstatistiken i våra dagar vunnit. Icke blott för den offentliga förvaltningen utan ganska ofta äfven för den enskilde betraktas numera de upplysningar, som den officiella statistiken erbjuder, såsom behöfliga, ja, såsom oundgängligen nödvändiga. Hvarje reform af politisk, ekonomisk eller social natur, hvarje mera betydande enskildt företag måste, såvida icke det hela skall stämplas såsom ett löst hugskott, stödja sig på den säkra grundvalen af en i möjligaste måtto allsidig statistisk utredning. För att emellertid förvaltningsstatistiken skall komma till sin fulla rätt är det nödvändigt, att den öfvergifver den rena informationsståndpunkt den hittills så godt som utan undantag intagit. Endast genom att på analytisk väg söka ådagalägga sammanhanget mellan orsak och verkan uti det komplex af företeelser, som utgöra föremål för dess observation, skall den officiella statistiken kunna häfda sin ställning såsom en själfständig förvaltningsfunktion.

Sannt är väl, att denna fordran från teoretiskt håll vanligen betraktas såsom alldeles obefogad. Då nämligen en dylik analys kan antagas leda till en kritik af förvaltningens åtgärder, så ligger häri — menar man — en begränsning af förvaltningsstatistikens uppgifter i detta hänseende till ett enkelt framläggande af fakta. Så strängt fasthåller man på många håll vid denna begränsning, att åtskilliga länders officiella statistiska publikationer endast

utgöras af tabellariska öfversikter, under det att «texten» inskränker sig till en kortfattad anmälan af innehållet. Härtill kan svaras, att sträfvan efter att nå fram till kunskap om kausalsammanhanget hör oskiljaktigt samman med den statistiska metodens egen natur, och att sålunda en dylik inskränkning öfver hufvud taget icke låter sig genomföra utan ett våldförande på denna natur. Och om förvaltningens verksamhet är af beskaffenhet att föranleda kritik, så synes det mig i alla afseenden lämpligare, att denna utgår från ett håll, där man äger rätt att förutsätta tillräcklig sakkunskap och tillräcklig känsla af ansvar för att förhindra förhastade eller oriktiga slutsatser. En dylik kritik bör så mycket mindre kunna anses oberättigad, som förvaltningen själf genom det offentliga framläggandet af statistikens resultat ställer sin verksamhet under allmänhetens kontroll. Emellertid är det icke mycken utsikt till, att en dylik formulering af förvaltningsstatistikens uppgifter skulle synnerligen fresta densamma till att upphäfva sig till domare öfver förvaltningens åtgärder. De resultat, hvartill statistiken kommer, äro nämligen så godt som aldrig af den beskaffenhet, att ur dem några absolut bindande slutsatser kunna dragas. Längre än till sannolikheter och liknelser kommer man egentligen aldrig. Men just härigenom blir det så mycket nödvändigare, att den officiella statistiken själf fastslår dessa resultat, då det annars är fara värdt, att deras räckvidd i hög grad öfverskattas.

Men om man sålunda måste tillerkänna den officiella statistiken både rätt och plikt att i sin verksamhet eftersträfva något mera än det enkla framläggandet af fakta, så är härmed en utgångspunkt gifven för bestämmandet af dess plats inom förvaltningssystemet. Det blir då icke längre möjligt att betrakta den statistiska funktionen såsom någonting tillfälligt, för den egentliga förvaltningsverksamheten främmande. Den blir på detta sätt en fullt själfständig, med öfriga funktioner jämbördig gren af offentlig verksamhet. Af denna uppfattning af förvaltningsstatistikens uppgifter följer med nödvändighet den fordran, att åt densamma beredes en fullt oberoende ställning inom förvaltningshierarkien.

Ställer man sig däremot på vetenskapens ståndpunkt, så kan det icke förnekas, att den yinst, som den vetenskapliga forskningen hittills skördat af denna så omfattande statistiska observation, in-

galunda blifvit den, hvarpå man från början synes hafva gjort sig räkning. Redan uti det väldiga hopandet af undersökningsmaterial ligger här — så paradoxalt detta än må låta — ett stort hinder. Det är i själfva verket knappast längre möjligt för den enskilde forskaren att fullständigt behärska den ständigt växande massa af sociala fakta, som den moderna förvaltningsstatistiken framskaffar. Läger man så härtill, att hvarje äfven mindre betydande statistisk undersökning i regel kräfver en otrolig mängd rent mekaniskt räknearbete, så torde redan dessa båda omständigheter utgöra en tillräcklig förklaringsgrund till här berörda förhållande. Den förnämsta orsaken ha vi emellertid att söka just i den officiella statistikens egenskap af att vara en förvaltningsangelägenhet.

Då nämligen förvaltningen i första rummet vill lära känna storleken eller frekvensen af de förhållanden och företeelser, som utgöra föremål för den statistiska observationen, antingen i allmänhet eller med hänsyn till de lokala afdelningar, uti hvilka statsområdet i förvaltningshänseende sönderfaller, så erhåller härigenom den officiella statistiken mer eller mindre utslutande karakteren af vissa stående, efter rent yttre och tillfälliga grunder bestämda skematiska öfversikter. Vetenskapen däremot är endast i ringa mån betjänad af dylika skemata. Obunden af alla förutsättningar, som den måste vara, fordrar den att få studera de sociala företeelserna i och för sig utan hänsyn till rent tillfälliga lokala indelningar. De lokala grupperingar, hvaraf äfven vetenskapen måste betjäna sig för att vinna en öfversikt öfver hela virrvarret af sociala företeelser, skola däremot hafva sin grund uti dessa företeelsers egen inre natur och torde endast mera sällan sammanfalla med dem, som förekomma i den officiella statistiken. Äfven om detta understundom är förhållandet, så kan det emellertid icke anses ligga inom området för dennas uppgifter att egna ett mera ingående studium åt de lokala företeelserna, alldenstund dessa för densamma hufvudsakligen ega betydelse såsom leder uti en landet i dess helhet omfattande statistisk observation.

Den konflikt, som i denna mening råder mellan förvaltningsstatistikens uppgifter och vetenskapens fordringar, är i själfva verket olöslig, och utgjorde de officiella statistiska publikationerna det enda material, som stod den sociala forskningen till buds, så

skulle denna på åtskilliga punkter knappast nå synnerligen mycket längre än den redan hunnit. Till lycka för vetenskapen finnes det emellertid andra, för hvarje dag allt rikare flödande källor, hvilkas betydelse dock hittills näppeligen tillräckligt uppskattats. Jag syftar här på det rika material, som de allt talrikare *kommunalstatistiska* byråernas publikationer erbjuda. Då nämligen storstäderna, de för vår tid så karakteristiska sociala bildningarne, huru heterogena deras olika element för öfrigt än må vara, dock äro att betrakta såsom själfständiga sociala organismer, så uppfylla de just härigenom de teoretiska fordringar, som den sociala forskningen a priori uppställer på det komplex af företeelser, som den vill studera.

II.

Liksom öfver hufvud all förvaltningsstatistik framgår äfven kommunalstatistiken ursprungligen såsom en direkt funktion ur förvaltningen själf och är därför ingenting för storstäderna särskildt karakteristiskt, utan förekommer egentligen hos alla med själfstyrelse utrustade lokala afdelningar af staten. En själfständig statistisk verksamhet utöfvas dock ytterst sällan af andra kommuner än storstäderna, i det att den själfstyrelse, som inom öfriga kommuner förekommer, vanligen rör sig inom tämligen trånga gränser och endast mera undantagsvis är i behof af andra statistiska uppgifter än dem, som kunna hämtas ur de officiella publikationerna. I det följande tages därför kommunalstatistiken i den inskränkta betydelsen af den statistiska verksamhet, som i de flesta storstäder utöfvas såsom en särskild gren af kommunalförvaltningen.

Under det att området för den statistiska observation, som af staten organiserats, är obegränsadt i samma mening som statens egen verksamhet är det, är däremot alltid kommunalstatistiken inskränkt till vissa genom den positiva rätten bestämda uppgifter. Till följd häraf erhåller den senare i långt högre grad än den officiella statistiken ett specifikt, bestämdt begränsadt innehåll. Men om den kommunala statistiken så väl med hänsyn till storleken af det område, som den afser, som ock till antalet af de uppgifter, med hvilka den har att sysselsätta sig, kommer långt efter den officiella förvaltningsstatistiken, så är till gengäld den

statistiska observation, som de kommunala företelserna underkastas, långt intensivare och noggrannare än den, som från statens sida kan komma i fråga. Dels äger nämligen den kommunala förvaltningen i jämförelse med statsförvaltningen karakteren af en förvaltning i detalj, dels stå de kommunalstatistiska organen långt närmare de företelser och förhållanden, som utgöra föremål för deras observation, än hvad förhållandet är med den officiella statistikens organ.

Då kommunalstatistikens innehåll ytterst beror på den positiva rättens bestämmelser angående omfånget af den kommunala självstyrelsen, så är naturligtvis detta innehåll icke öfverallt identiskt. Dock äro afvikelserna i regel endast obetydliga, och de områden, inom hvilka kommunalstatistiken verkar, äro i hufvudsak allestädes desamma. De viktigaste af dessa områden beröras i det följande.

Liksom befolkningsstatistiken är den viktigaste grenen af den kommunala statistiken, är den ock den äldsta, i det att man kan spåra densamma ända tillbaka till 1600-talet. Såsom de första förelöparne till en kommunal befolkningsstatistik kunna nämligen betraktas de förteckningar öfver födelser och dödsfall, som fördes och offentliggjordes uti åtskilliga större städer i Europa redan från början af det sjuttonde århundradet¹⁾. Det torde vara öfverflödigt att här närmare utveckla den betydelse, som en noggrann kännedom icke blott om befolkningens antal och sammansättning efter kön, ålder, civilstånd, yrken etc., utan äfven om de ständiga förändringarne uti dess massa (födelser, giftermål och dödsfall, in- och utflyttningar) äger för den kommunala förvaltningen. En dylik kännedom är nämligen alldeles själfklart det första villkoret för en förnuftig kommunalförvaltning, hvilken utan densamma kommer att sväfva fullständigt i luften.

Att staten vid sin landets i dess helhet omfattande statistiska observation skulle egna de kommunala befolkningsförhållandena den ingående uppmärksamhet, som dessa med hänsyn till kommunalförvaltningens intressen kräfvat, är hvarken att vänta eller fordra. Dels måste nämligen detta betraktas såsom liggande utan-

¹⁾ I London fr. o. m. år 1603.

för den officiella befolkningsstatistikens uppgifter, dels sakna vanligtvis de centrala statistiska organen de förutsättningar med afseende på kunskap om lokala förhållanden o. dyl., utan hvilka en dylik statistik måste förlora en stor del af sitt värde.

Med den kommunala befolkningsstatistiken står statistiken rörande hälso- och sjukvården i synnerligen nära förbindelse. Den stora dödlighet, som länge utgjorde en skamfläck för storstäderna, framkallade nämligen öfverallt energiska ansträngningar för att förbättra deras sanitära förhållanden. Härvid visade sig den kommunala sanitetsstatistiken såsom en lika nödvändig som nyttig bundsförvandt och förtjänsten af den framgång, hvarmed dessa ansträngningar krönts, tillkommer utan tvifvel i ganska hög grad denna gren af kommunalstatistiken. Den stora betydelse, som tillerkännes densamma, framträder ock däri, att uppgifter rörande de sanitära förhållandena ganska ofta offentliggöras i städer, som i öfrigt helt och hållet sakna en kommunalstatistik.

Det gäller om de sociala missförhållanden, som synas hota det moderna samhället med undergång, alldeles detsamma som om de fysiska sjukdomarne, nämligen att det första villkoret för att kunna råda bot är att grundligt lära känna dem. I ena som andra hänseendet erbjuda storstäderna det bästa tillfället. Ty liksom dessa städer utgöra härdarne för de härjande farsoterna, ha vi också att i dem söka hemvisten för det sociala eländet i dess värsta former. Och öfver hufvud taget, hvilken sida af den sociala frågan vi vilja studera, ha vi att gå till städerna.

Inom deras murar möta oss de största sociala motsatser, å ena sidan den största rikedom, å andra sidan det bittraste armod. Och ingenstädes är kampen för tillvaron häftigare och vildare. Med den infödda stadsbefolkningen kämpa nämligen här de från landsbygden invandrande skarorna om lefvebröden. På denna punkt erbjuda den kommunala skattestatistiken samt uppgifterna rörande in- och utflyttningar ett material, hvars betydelse sträcker sig vida utöfver kommunalförvaltningens gränser. Uppgifterna rörande fattigvården, bostadsförhållanden, arbetslöshet etc.; som af kommunalstatistiken pläga bearbetas; utgöra äfven de viktiga bidrag till kännedomen om de sociala förhållandena och äro förtjänta af den största uppmärksamhet. Önskligt vore emellertid

— och detta icke minst för kommunalförvaltningens egen skull — att större uppmärksamhet än hvad vanligen är fallet egnades åt denna gren af kommunalstatistiken. Det arbete, som här nedlades, skulle blifva rikligt belönadt.

Äfven inom det tämligen obestämda område, som brukar hänföras till moralstatistiken, är den kommunala ståtistiken verksam, i det att den söker konstatera intensiteten af vissa handlingar och företeelser, som anses utgöra exponenter för befolkningens moralitet — eller, rättare sagdt, immoralitet. Hit höra uppgifter angående antalet själfmord och oäkta födelser, om antalet brott och för brott häktade och dömda personer, uppgifter om konsumtionen af sprit- och maldrycker, om prostitutionen etc. Äfven i fråga om dessa civilisationens skuggsidor åtnjuta, som bekant, storstäderna den föga afundsvärda förmånen att erbjuda det bästa iakttagelsefältet. För att härvidlag skipa full rättvisa är det emellertid nödvändigt att icke stanna vid ett enkelt hopsummerande af fakta. Endast genom att underkasta hithörande företeelser en ingående statistisk analys skall det blifva möjligt att komma till insikt om, hvad moralstatistikens siffror i detta hänseende verkligen ådagalägga. Men på detta sätt kommer städernas konto att te sig åtskilligt mindre skuldbelastadt, än man vanligen synes vara böjd för att antaga.

Må man förstå mig rätt. Det är ingalunda min mening att vilja bestrida, att handlingar, som bära vittne om moralisk deprecation, äro relativt långt talrikare i städerna och speciellt storstäderna, än på landsbygden. Detta är nämligen ett faktum. Då man emellertid häraf utan vidare drager den slutsatsen, att landsbygdens befolkning i moraliskt hänseende står vida öfver städernas, så må detta i viss mening vara sanning, men är under alla omständigheter icke hela sanningen. Om man nämligen får antaga, att antalet immoraliska handlingar växer i samma proportion, som frestelserna att begå dylika handlingar ökas — något som väl knappast kan betvivlas — så följer häraf, att dylika handlingar äfven under den förutsättning, att städernas och landsbygdens befolkning vore i moraliskt hänseende likvärdiga, måste förekomma långt oftare bland den förre än bland den senare. Ty att städernas befolkning i långt högre grad än landsbygdens är utsatt för frestelser af allehanda slag,

därom torde ingen meningsskiljaktighet råda. Men nu är det alldeles icke riktigt att utan vidare betrakta landsbygdens och städernas befolkning såsom i moraliskt hänseende likvärdiga. Tack vare dels just de lockelser, som städerna innehålla, dels ock den lätthet, med hvilken den enskilde individen här försvinner i den stora massan, utgöres städernas befolkning i relativt långt högre grad af moraliskt mindervärdiga element. Hit samlas nämligen alla de, som lockas och besegras af stadslifvets frestelser. Hit samlas också alla de, som på ett eller annat sätt råkat vilse i lifvet, och hvilka därför *a priori* kunna anses äga mindre moralisk motståndskraft.

Då den kommunala förvaltningen i öfvervägande grad är en ekonomisk förvaltning, så intager till följd häraf den ekonomiska statistiken ett synnerligen viktigt rum på det kommunalstatistiska programmet. Det innerliga sambandet mellan kommunalförvaltningen och statistiken framträder ingenstädes så tydligt som just på detta område. Ty dels framgår här ofta det statistiska materialet såsom en alldeles omedelbar produkt ur förvaltningens egen verksamhet, dels gör sig här behovet af statistikens vägledning gällande såsom en bjudande nödvändighet och erkännes ock såsom sådan. Så mångfaldiga och växlande än de uppgifter äro, som falla inom området för denna gren af den kommunala statistiken, kunna de dock alltid hänföras till vissa större grupper. Hit höra sålunda först och främst alla uppgifter rörande kommunens egen finansiella ställning med afseende på tillgångar och skulder, inkomster och utgifter. Vidare komma här i betraktande alla de uppgifter, som äro egnade att från alla sidor belysa den ekonomiska verksamhet, som af staden själf bedrifves, såsom stadens förseende med belysning och vatten, spårvägstrafik, där denna upprätthålles af kommunen, o. dyl. Till denna gren af kommunalstatistiken kunna äfven hänföras alla sådana uppgifter, som sätta oss i stånd att bedöma stadens betydelse såsom centrum för skeppsfart, handel, industri och andra näringar. Hit höra slutligen också alla de upplysningar, hvarigenom vi kunna erhålla kännedom om de ekonomiska betingelser, under hvilka kommunens invånare lefva. Härmed syftar jag på uppgifter, där sådana stå att erhålla, angående arbetslöner och arbetsnedläggelser, angående prisen på de viktigaste lifsförnödenheter, bostadshyror o. dyl.

Naturligtvis finnes det ännu många andra områden, inom hvilka kommunalstatistiken är verksam, men då det icke varit min mening att här uppställa ett fullständigt utarbetadt program, torde det ofvanstående vara tillräckligt för att visa, i stort sedt, kommunalstatistikens omfattning. Att för öfrigt beträffande denna statistik uppdraga bestämda gränser mellan hvad som bör och icke bör höra dit är hvarken lämpligt eller möjligt. Hvar dessa gränser i verkligheten äro dragna, beror i hufvudsak dels på måttet af den lokala själfstyrelse, som enligt gällande rätt tillkommer kommunen i fråga, dels ock på graden af den utveckling, hvartill den kommunala själfstyrelsen hunnit.

Kommunalstatistiken äger för den kommunala förvaltningen alldeles samma betydelse som den officiella statistiken har för statsförvaltningen, och från teoretisk synpunkt existerar i detta hänseende ej någon skillnad dem emellan. Kommunalstatistiken verkar sålunda i första rummet informera genom tillhållande af för förvaltningen nödiga upplysningar, men stiger äfven till att blifva både kontrollerande, i det att dess utslag betraktas såsom afgörande för frågan om ändamålsenligheten eller oändamålsenligheten af förvaltningens åtgärder, och normerande, då dess utslag bli bestämmande för förvaltningens riktning.

Oaktadt kommunalstatistiken i allt väsentligt till sin karakter öfverensstämmer med den officiella förvaltningsstatistiken, så är det ändock icke ensamt naturen af det subjekt, från hvilket den kommunalstatistiska verksamheten utgår, som gör denna till en själfständig gren af förvaltningsstatistiken. Härtill bidrager äfven den egendomliga naturen hos den kommunala förvaltningen själf. Hvad som sålunda i främsta rummet utmärker kommunalstatistiken i motsats till den officiella statistiken, är den minutiösa statistiska observation, som de kommunala massföreteelserna underkastas. Detta kan anses framgå redan däraf, att observationsfältet här är så mycket mindre, men blir i öfrigt en naturlig följd af kommunalförvaltningens egen natur, som oftast fordrar en långt mera detaljerad kännedom om de förhållanden, som utgöra föremål för dess verksamhet, än hvad förhållandet i regel är med statsförvaltningen. Härigenom blir emellertid kommunalstatistiken ett lika viktigt som nödvändigt komplement till den officiella statistiken.

Utan en dylik observation i detalj är det nämligen i de allra flesta fall alldeles icke möjligt att vinna kunskap om de krafter, hvaraf de observerade företeelserna utgöra en funktion. Att åter vänta, att den officiella statistiken skulle operera i samma utsträckning, är orimligt redan af den grund, att bearbetningen af ett dylikt material skulle kräfvä en sådan mängd både af tid och arbete, att det skulle öfverstiga t. o. m. statens krafter. Härtill kan vidare läggas, att det snart nog skulle visa sig alldeles omöjligt att behärska det kaos af uppgifter, hvori en dylik statistisk observation skulle resultera.

Då vidare de kommunalstatistiska organen stå de observerade företeelserna betydligt närmare i rummet, än hvad förhållandet är med de officiella statistiska organen, så framträda dessa företeelser långt tydligare och klarare och erhålla i långt högre grad karakteren af konkreta verkligheter. Härigenom underlättas återigen i främsta rummet kommunalstatistikens sträfvan efter att komma de verkande orsakerna på spåren. Liksom nämligen den bergstrakt, som på afstånd ter sig såsom en enda jämnlöpande kam, då man kommer densamma närmare, upplöser sig i skilda toppar och sträckningar, så är det ock med det mänskliga samhället. Hvad som på afstånd ter sig som likt och ensartadt, blir vid en närmare undersökning skildt och motsatt. Men det är just genom att studera det skilda och motsatta som vi nå fram till kunskap om det verkligt lika och gemensamma. En annan följd af detta förhållande är, att kommunalstatistiken långt mera än den officiella förvaltningsstatistiken förmått tillvinna sig allmänhetens intresse och uppmärksamhet. Statistikens siffror, som eljest synas så obegripliga, te sig nämligen betydligt mindre främmande, då de afse den egna kommunen; där de med lätthet låta sig hänföra till kända företeelser och förhållanden.

Till följd af dessa kommunalstatistikens särskilda egenskaper står densamma i långt intimare förbindelse med förvaltningen i öfrigt, än hvad förhållandet är med den officiella förvaltningsstatistiken. Om nu detta i allmänhet måste betraktas såsom synnerligen lyckligt, så har det dock äfven sina mindre förmånliga sidor. I främsta rummet är här att nämna, att den statistiska verksamheten just till följd häraf på åtskilliga håll icke förmått emancipera

sig såsom en själfständig gren af kommunalförvaltningen, utan alltjämt bibehåller karakteren af en bisysselsättning hos de förvaltningsorgan, hvilkas verksamhet i öfrigt omfattar de områden, som äro föremål för statistisk observation. Att detta icke kan vara till fromma för statistiken, är emellertid själfklart. Utom det, att statistiken på detta sätt kommer att betraktas såsom endast en bisak, följer nämligen häraf med nödvändighet bristande enhetlighet och inre samband uti den statistiska verksamheten. Endast genom att samla denna verksamhet på en enda hand hos ett särskildt härför inrättadt förvaltningsorgan har det visat sig möjligt att gifva åt kommunalstatistiken den enhetlighet och den öfverskådlig-
het, som utgöra en nödvändig förutsättning för dess tillgodogörande såväl af förvaltningen som af den vetenskapliga forskningen. Detta är naturligtvis icke till hinder för, att olika delar af kommunalstatistiken allt efter omständigheterna bli föremål för en mer eller mindre utförlig, mer eller mindre detaljerad framställning, något som ju kan vara både önskligt och nödvändigt. Men just därför måste man så mycket strängare yrka på en centralisering. Eljest är det fara värdt, att de olika delarne komma att stå isolerade bredvid hvarandra, och att statistikens värde härigenom i hög grad förringas.

Man skall måhända till försvar för den kommunalstatistiska verksamhetens delning anföra den officiella statistikens exempel, inom hvilken, som bekant, decentralisationen är förhärskande. Men om öfverhuvud taget detta exempel skall anses bevisa någonting, så är dess vittnesbörd till förmån för centralisationen. Det är dock icke svårt att inse, att en dylik jämförelse är alldeles oberrättigad. De områden, inom hvilka kommunalstatistiken har att vara verksam, äro å ena sidan så obetydliga till omfånget och stå å andra sidan i så omedelbar beröring med hvarandra, att en splittring här måste anses innebära ett våld mot naturen. Öfverallt, hvarest kommunalstatistiken nått en högre grad af utveckling, har också den statistiska verksamheten — såsom vi längre fram skola få se — afskilts från förvaltningen i öfrigt och samlats hos ett särskildt förvaltningsorgan.

Det arbete, som kan betraktas såsom grundläggande för den vetenskapliga statistiken i modern mening, JOHN GRAUNT'S *Natural*

and political observations upon the bills of mortality (London 1662), har egentligen för sin tillvaro att tacka kommunalstatistiken. Graunts undersökningar, hvori han redan klart och tydligt formulerat några af befolkningsstatistikens viktigaste satser, grunda sig nämligen, såsom titeln angifver, på de uppgifter angående dödligheten i London, som alltsedan 1603 hvarje vecka offentliggjordes genom «the parish clerks». Och detta är icke blott en tillfällighet.

Jag har redan i det föregående sökt visa, hurusom kommunalstatistiken såväl på grund af naturen af dess verksamhetsfält som ock på grund af dess egen speciella karakter i hög grad är skickad att tjäna den vetenskapliga forskningen. De tjänster, som kommunalstatistiken bevisat denna, äro också ingalunda obetydliga. Det är nämligen icke för mycket sagdt, om man påstår, att det är kommunalstatistiken, som vi i främsta rummet ha att tacka därför, att befolkningsstatistiken icke blifvit det torra skema, hvar till den en tid syntes vilja nedsjunka. För att öfvertyga sig härom behöfver man endast kasta en blick på dess historia.

Så länge ännu demografien uteslutande var hänvisad till den officiella förvaltningsstatistiken såsom källa, måste den förblifva inskränkt inom tämligen trånga gränser, och möjligheterna för dess inre utveckling och fortbildning voro icke stora. Det som framför allt utmärker den tidens forskning, är dess sträfvan att konstatera det generella och typiska uti företeelsernas mångfald. Därför skulle den statistiska observationen utsträckas att omfatta så stora massor som möjligt, och «de stora talen» behärskade fullständigt den vetenskapliga diskussionen. Det var den internationella statistikens blomstringstid.

Det visade sig dock snart, att det icke stod till att hinna så synnerligen långt på denna väg. Då de sociala företeelserna på detta sätt efter några få kännetecken sammanföras till stora massor, försvinna nämligen alla de individuella olikheter, som gifva åt det speciella fallet dess särskilda karakter. Men härigenom försvåras mera än underlättas vetenskapens sökande efter det inre sambandet mellan dessa företeelser. Kommunalstatistikens stora förtjänst i detta hänseende är att hafva åt befolkningsstatistiken beredt möjligheten att studera de sociala företeelserna äfven i detalj. Härigenom har återigen demografien blifvit befriad från «de stora

talens» herravälde och den fullständiga ohållbarheten ådagalagts af den mekaniska uppfattning af samhällsföreteelserna, hvartill dessa gifvo upphof och näring.

Äfven på statistikens teori har kommunalstatistiken verkat i hög grad befrämjande. Därigenom att densamma vid sina undersökningar varit nödsakad att använda de mest exakta metoder, har den nämligen kraftigt bidragit till utvecklingen och fullkomningen af statistikens teknik. I detta hänseende har kommunalstatistiken varit rent af banbrytande och har tjänat den officiella förvaltningsstatistiken såsom föredöme.

Men om sålunda den vetenskapliga statistiken står i stor tacksamhetsskuld till kommunalstatistiken, så har å andra sidan icke heller den förra varit utan inflytande på den senare. De problem, som af vetenskapen diskuterats, ha ofta åt den kommunalstatistiska observationen gifvit dess innehåll och riktning, och vetenskapens fordringar beträffande en strängt systematisk, efter rationella grunder genomförd statistisk observation ha här långt mera än i fråga om den officiella förvaltningsstatistiken kunnat efterkommas. En ej oviktig omständighet härvidlag är, att de kommunalstatistiska byråernas ledare ofta varit att räkna bland märkesmännen inom den vetenskapliga statistikens område. Sålunda äro — för att nu endast nämna de allra främste — vid den moderna kommunalstatistiken fästade så frejdade namn som de båda BERTILLON (Paris), BOECKH (Berlin), NEEFE (Breslau), KNAPP, HASSE (Leipzig), KÖRÖSI (Budapest), JAHNSON (St. Petersburg).

III ¹⁾.

Jag har redan i det föregående påpekat, hurusom kommunalstatistiken ytterst kan härledas från de uppgifter öfver födelser

¹⁾ Efterföljande kortfattade öfversikt öfver kommunalstatistikens utbredning och organisation, som i hufvudsak är gjord efter E. MISCHLER, *Handbuch der Verwaltungsstatistik*, I Band samt *Handwörterbuch der Staatswissenschaften*, art. Statistik, kan icke göra anspråk på fullständighet, då det icke varit mig möjligt att komplettera densamma med hänsyn till de förändringar, som timat sedan ifrågavarande arbeten förelågo i tryck. Särskildt beklagar jag att icke kunna meddela några närmare upplysningar rörande organisationen af den kommunalstatistiska byrån i Kristiania, som under loppet af innevarande år trädt i verksamhet.

och dödsfall, som ända sedan 1600-talet brukade föras och offentliggöras uti åtskilliga större städer i Europa. Om en kommunalstatistik i modern mening kan man dock först tala sedan densamma genom upprättandet af särskilda kommunalstatistiska byråer gjorts till en fullt själfständig gren af den kommunala förvaltningen. I denna mening är kommunalstatistiken en skapelse af den allra senaste tiden, alldenstund så godt som ingen af de för närvarande i verksamhet varande kommunala byråerna torde vara äldre än från slutet af 1860-talet.

Anledningarne till upprättande af dylika byråer må hafva varit mångahanda, innerst ha vi att häri se en tillämpning af arbetsfördelningens stora lag. I samma mån som de uppgifter, hvilka åligga den kommunala förvaltningen antaga karakteren af stora och invecklade problem och till följd däraf kommunalstatistikens betydelse ökas, i samma mån visar det sig allt mer orimligt att låta det statistiska arbetet bedrivas såsom bisysselsättning af förvaltningsorgan, hvilkas egentliga verksamhet är af helt annan art. Dels åläggas härigenom dessa ett arbete, som af dem själfva betraktas såsom lika orättvist som betungande, dels kommer merendels det statistiska materialet att på detta sätt fullständigt sakna den bearbetning efter rationella metoder, utan hvilken detsamma förlorar större delen af sitt värde.

Längst i utveckling har kommunalstatistiken i *Tyska riket* hunnit, och bland Tysklands städer intager rikshufvudstaden Berlin i detta hänseende främsta rummet. Såväl med hänsyn till omfattningen af det statistiska arbetet som ock till den vetenskapliga bearbetningen kan den kommunalstatistiska byrån i Berlin betraktas såsom den utan jämförelse förnämsta i världen. Synnerligen framstående äro äfvenledes byråerna i Leipzig och Breslau. Utom uti dessa trenne finnes en organiserad kommunalstatistik jämväl uti städerna Köln, Frankfurt a. M., Magdeburg, Altona, Dresden, Chemnitz och München. Hit kunna slutligen också räknas de statistiska anstalterna i Lübeck, Hamburg och Bremen, hvilka dock på grund af dessa städers statsrättsliga ställning jämväl funktionera såsom organ för den officiella förvaltningsstatistiken. Uti åtskilliga andra tyska städer, såsom Strassburg, Görlitz, Stuttgart, Münster, Königsberg m. fl., har däremot kommunalstatistiken ännu icke förmått

emancipera sig från förvaltningen i öfrigt och äger endast karakteren af en osjälfständig bifunktion.

Att ett land med en så strängt centraliserad förvaltning som *Frankrike* icke kan erbjuda en gynnsam jordmån för kommunalstatistiken, säger sig själf. Utom Paris, hvars synnerligen omfattande och förtjänstfulla statistik har ånor, som sträcka sig tillbaka ända till Colberts dagar, ha endast tvenne franska städer, Lille och Bordeaux, en själfständigt organiserad kommunalstatistik. Dock bearbeta och offentliggöra de flesta större städer i Frankrike ganska utförliga statistiska uppgifter rörande sundhets- och befolkningsförhållandena.

Närmast efter tyska riket med afseende på kommunalstatistikens utveckling kommer *Österrike-Ungern*. I främsta rummet är här att nämna byrån i Budapest, hvars arbeten under ledning af KÖRÖSI, en af vår tids förnämsta statistici, tillvunnit sig allmän uppmärksamhet och erkännande. Dessutom finnes en organiserad kommunalstatistik uti städerna Prag, Krakau och Lemberg. Där emot har, egendomligt nog, i Wien den statistiska funktionen icke ännu nått myndighetsåldern. Kommunalsstatistiken bearbetas här utan fackmässig ledning af de vanliga kommunala förvaltningsorganen.

I *Italien* har kommunalstatistiken nått en ganska anmärkningsvärd utveckling. Jämte Rom hafva sålunda äfven städerna Bologna, Milano, Forli, Turin, Neapel, Palermo, Messina, Genua, Florens och Venedig själfständiga organ för bearbetandet af kommunalstatistiken.

Äfven i *Ryssland* har kommunalstatistiken vunnit stor utbredning. Särskilda statistiska anstalter finnas sålunda uti St Petersburg, Moskwa, Warschau, Odessa, Nischni-Nowgorod och Riga, af hvilka särskildt den sistnämnda intager ett ganska framstående rum.

I öfriga länder i Europa är det i allmänhet endast hufvudstäderna, i hvilka kommunalstatistiken nått fram till själfständighet, och af utomeuropeiska länder är det egentligen endast Nordamerikas Förenta Stater, som kunna uppvisa en mera utvecklade kommunalstatistik (New-York, Providence, Boston, Washington, Philadel-

phia, Baltimore). Dock förtjäna äfven byråerna i Buenos Ayres och Rio de Janeiro att här ihågkommas.

Hvad kommunalstatistikens organisation beträffar, så växlar densamma helt naturligt icke blott från ett land till ett annat, utan också från en stad till en annan inom samma land. Dock äro afvikelserna, som stå i samband med den särskilda kommunalförvaltningens speciella karakter, vanligen icke stora och röra mest dess rent yttre ställning inom den kommunala förvaltningsorganismen. För att undvika onödiga omsägningar och upprepningar skall jag därför inskränka mig till att gifva en kortfattad öfversikt öfver kommunalstatistikens organisation i det land, där densamma — såsom ofvan framhållits — nått den högsta grad af utveckling, nämligen i Tyska riket.

Kommunalstatistiken subordinerar i de tyska städerna antingen direkt under magistraten eller också närmast under en deputation, kommission eller utskott för statistik, i regel sammansatt af medlemmar både ur magistraten och stadsrepresentationen. Dessa kommissioner etc. ha, där de förekomma, till hufvudsaklig uppgift dels att afgifva utlåtanden öfver alla frågor rörande den kommunala statistiken, dels ock att själfständigt verka för dess förkofran och utveckling. Såsom föredragande fungerar den kommunalstatistiska byråns föreståndare, som i regel själf är ledamot af kommissionen. Kommissionens beslut skola stadfästas af magistraten.

Det för utförande af det statistiska arbetet inrättade kommunala förvaltningsorganet utgöres utom af en chef (föreståndare eller direktör) vanligen af en eller flera vetenskapligt bildade assistenter jämte nödiga arbetskrafter för det rent mekaniska räknearbetet. För erhållandet af nödiga upplysningar stå de statistiska byråerna i direkt korrespondens med öfriga kommunala förvaltningsorgan äfvensom med andra kommunalstatistiska anstalter. För samma ändamål underhållas också särskilda bibliotek af hithörande facklitteratur.

I öfrigt äga de för kommunalförvaltningen i allmänhet gällande föreskrifter äfven sin tillämpning på denna gren af förvaltningen.

Sveriges framstående män.

Några anmärkningar.

Af

Professor P. E. Fahlbeck.

Nationell själföfverskattning hör icke till svenskarnes synder. Fastmer kan som ett fel tillvitas dem en viss benägenhet att ringakta det egna i jämförelse med utlandets. Esomoftast förekomma sålunda uti litteraturen jämförelser och omdömen af detta slag. Senast lär en artikel uti tidningen «Arbetet» på tal om Viktor Rydberg hafva dekreterat, att alla Sveriges framstående för att ej säga store män i verkligheten äro små i jämförelse med utlandets. I detta fall har emellertid pressen med undantag af de socialistiska organen enstämmigt bemött dessa uttalanden med en indignerad protest, som — jag hoppas det — nått äfven den föga bildade och okritiska publik, till, hvilken nämnda uttalanden oskickligt nog voro riktade.

Utan att vidare uppehålla mig vid ifrågavarande artikel, som icke i och för sig förtjänar något beaktande annat än såsom ett symptom, eller vid den polemik som däraf föranledts, vill jag göra dess tema till föremål för några korta betraktelser, enär saken själf är af stort icke blott nationellt, såsom flertalet torde föreställa sig, utan äfven vetenskapligt intresse. Frågan om de store männen är af kardinal betydelse såväl för historien och historie-skrifningen som för sociologien och folkpsykologien. Man tvistar, som bekant, alltjämt om den rol, som de spelat och spela uti

folkens och mänsklighetens lif och utveckling. Diametralt motsatta åsikter härutinnan, bland hvilkas banerförare kunna nämnas å ena sidan Carlyle, å andra Taine, bekämpa hvarann nu som på desses tid. Sociologerna hafva därtill ytterligare fogat spörsmålet om de store männens uppkomst, om de äro såsom vinden, om hvilken man ej vet, hvadan den kommer och hvart den far, eller om deras framträdande lyder skönjbara lagar. Slutligen är att nämna det första spörsmålet af alla rörande de store männen, nämligen om deras talrikhet och förekomst i olika tider och hos olika folk. Det är sistnämnda spörsmål, som gör att Statsvetenskaplig Tidskrift kan upptaga ett ämne som det ofvan skrifna om Sveriges framstående män. Genom detta spörsmål höra nämligen de store männen till statistiken och närmare bestämdt till den del däraf, som kallas *antropometrien*, läran om människans mått.

Antropometriens grundläggare och förste utöfvare, den bekante belgiske statistikern Quetelet, hade emellertid sin uppmärksamhet riktad mest på genomsnittsmänniskan, *l'homme moyen*, hvilken han visserligen ibland syntes identifiera med idealmänniskan, men dock mestadels fattade som den ordinära genomsnittsmannen, såsom rätt och riktigt är. Af öfvermåliga omnämner han blott jättarne liksom omvänt af undermåliga dvärgarne. De andligen store befattar han sig ej med. Det är det senare uppdykande ärflighetsproblemet, som väcker frågan om de sistnämndes förekomst till lif. I förbigående må anmärkas, att den statistiska bestämningen af de fullständigt andligen undermålige (idioter, svagsinte o. likn.) redan länge ingått bland den officiella statistikens uppgifter. Hvad åter beträffar de andligen öfverlägsne, föregångsmännen, eller de store, så är det endast några få vetgirige forskare, som ännu dristat sig på en statistisk behandling af dem. FRANCIS GALTON, ALPHONSE DE CANDOLLE och A. ODIN äro de, som mera grundligt sysselsatt sig med denna intressanta specialfråga inom statistiken.

För den oinvidde kan det synas ofattligt, huru en statistisk behandling af de store männen är tänkbar eller om tänkbar utförbar. Hvad det första beträffar, så är problemet gifvet, i och med att man öfver hufvud börjat räkna och mäta människorna.

samt däraf framställa en genomsnittsmänniska eller en typ. Ty till typen höra variationer, af hvilka en del äro undervariationer, de undermålige, andra öfvervariationer, de öfvermålige eller öfverlägsne. Spörsmålet är endast, huru dessa räkningar och mätningar skola verkställas, när det är fråga om öfvervariationer i andlig begåfning och framför allt de sällsynta fall af sådana, som vi kalla de store männen, store i intellektuellt hänseende och i dådkraft, ej de moraliskt store, ty de undandraga sig mestadels världens blickar och därmed äfven en statistisk behandling. Gäller det endast ett groft lägre mått i afseende på intelligens och flit, så gifva de vid skolor och högre läroanstalter utdelade betygen ett användbart material, ehuru det afser blott de unge, hvilkas lifsgärning ännu till större delen är ofullbordad. För en statistik öfver demogone män, som höja sig öfver mängden på piedestalen af berömda verk och gärningar, måste materialet sökas på andra håll. Sådant finnes äfven uti allmänna encyklopedier och liknande verk, uti valen till ledamöter i Europas lärda sällskap, delvis äfven i uppgifterna om världspatent, samt naturligen först och sist uti den allmänna historien. Källor finnas således rikligt nog för en dylik statistik; svårigheten är blott att rätt sofra det material, man ur dem hämtar. Huru detta bör ske, kan här ej omnämnas; blott det må erinras, att de inländska namnen i allmänhet erbjuda föga garanti för att innehålla det äskade urvalet. Framför allt gäller detta ledamöterna inom akademier och lärda sällskap, då nogsamt känt är, att kottoriväsendet inom dessa och dem närstående kretsar spelar en afgörande rol i fråga om deras sammansättning. Af de ofvan nämnde tre forskarne hafva de två betjänat sig af encyklopedier, den tredje, DE CANDOLLE, af listorna öfver utländske medlemmar i *Académie des sciences* i Paris, *Royal Society* i London och *Akademie der Wissenschaften* i Berlin. Blott den senares undersökningar kunna här ha någon tillämplighet, enär ODIN behandlar endast franske män liksom GALTON mest engelsmän och i öfrigt ledes uteslutande af hänsyn till ärftlighetsfrågan.

Med begagnande af tillgängliga förteckningar öfver utländske ledamöter uti de tre nämnda akademierna sedan 1750 och intill 1869 — året före fransk-tyska kriget — uppställer DE CANDOLLE en tabell öfver de olika ländernas andel uti detta medlemskap vid

fyra skilda tidpunkter 1750, 1789, 1829 och 1869. Genom att ytterligare ställa antalet personer för hvarje land i relation till dess totala folkmängd vid samma tid, vinner han tvenne andra tabeller med relativa tal, angifvande de olika ländernas inbördes förhållande härutinnan eller, såsom han kallar det, ordningen mellan dem i afseende på vetenskaplig betydelse. Därvid visar det sig, att de tre skandinaviska länderna, Sverige, Norge och Danmark, som han slår ihop till ett, mestadels intaga en mycket hög plats. Ibland 11 länder, som öfver hufvud bidragit till dessa akademier, intaga undantagslöst Schweiz första, Ryssland och Polen sista samt de skandinaviska länderna följande platser:

	Paris	London	Berlin
1750	2:dra	6:te	3:dje
1789	3:dje	2:dra	5:te
1829	4:de	2:dra	2:dra
1869	5:te	5:te	2:dra

Den stora olikheten inom olika akademier vid samma tid beror väl hufvudsakligen på det begränsade antalet medlemmar, som få förekomma, samt deras olika bortgång, liksom öfver hufvud därpå att endast s. k. stickprof för vissa år uttagits. Oafsedt dessa och andra anmärkningar, som kunna göras beträffande såväl materialet som den statistiska behandlingen af detsamma, står dock fast, att de tre nordiska folken samfäldt intaga enligt denna källa en hög plats på den vetenskapliga rangskalan. Och ville man taga ut Sverige för sig, så skulle det uppnå en ännu högre punkt, såsom inses däraf, att antalet utaf svenskar upptagna platser i samtliga akademier vid dessa tidpunkter varit 28 mot endast 16 af danskar (10) och norrmän (6) innehafda, medan Sveriges folkmängd snarare varit under än öfver det sammanlagda folktalet i Norge och Danmark på samma tider. Dessutom må anföras, att utaf de 101 vetenskapsmän, som alltsedan franska vetenskapsakademiens stiftande 1666 och intill 1883 såsom de ypperste kallats till *associés étrangers* — samtidigt får ej finnas mer än åtta — fyra varit svenskar, en dansk, ingen norrman. Ändock finnes ibland desse fyra hvarken ANDERS CELSIUS eller SCHEELE, säkertligen endast emedan de dogo i jämförelsevis ung ålder 44 och 43 år.

Det är icke data att skämmas för, de nu anförda. De ådagalägga alldeles otvetydigt, att svenska folket enligt den jurydom, som de främsta akademierna sålunda fällt, icke varit vanlottadt på store naturvetenskapsmän, tvärtom stått betydligt framom flertalet andra folk härutinnan. För öfrigt gifves det ännu ett om-döme i denna sak, som är på sätt och vis än tydligare, och som säkerligen ingen svensk, som besökt det stora Naturvetenskapliga museet i Wien, underlåtit att beakta. Uti den monumentala trappgången inom nämnda museum stå bildstoderna af åtta de störste naturvetenskapsmän, som världen frambragt ifrån Aristoteles såsom den förste. Af desse äro två svenskar, Linné och Berzelius ¹⁾. Ett vackrare intyg öfver svensk vetenskaplig storhet kunde icke gifvas.

Det nu anförda gäller endast eller hufvudsakligen naturvetenskaperna, botanik, zoologi, kemi, fysik och astronomi. Huru förhåller det sig manne med de svenskes förmåga på andra områden af vetenskap liksom på litteraturens, konstens och politikens? Intaga de där en lika framskjuten ställning eller en mera blygsam sådan? Jag vill ej söka medelst siffror besvara dessa frågor, endast med några allmänna anmärkningar belysa den viktigaste punkten uti en statistik af detta slag och de svårigheter den erbjuder, nämligen det likformiga urvalet af store män.

Det gifves vissa yttre förutsättningar, som underlätta eller försvåra, allt efter som de äro så eller så gestaltade, väl icke möjligheten att blifva en stor man, men sannolikheten för att som sådan erkännas utanför det egna landets gränser. Dessa förutsättningar äro den större eller mindre lättheten att göra frukterna af sitt arbete kända samt det folk man tillhör — man skulle kunna tillägga, den lifslängd man uppnår. Medan sålunda arbeten inom naturvetenskap och matematik kunna uppfattas af hela den vetenskapliga världen tack vare såväl ämnets art som vanligen ock det särskilda framställningssättet, äro historiska, linguistiska, estetiska, statsvetenskapliga m. fl. verk vanligen bundna till en viss nation och dess språk, som, om det ej

¹⁾ Öfrige här representerade stormän utom Aristoteles äro Kepler, Newton, A. G. Werner, Cuvier samt Alex. Humboldt.

är ett af de stora kulturspråken, själf utgör det största hindret för desamma bekantgörande. Det är följaktligen ofantligt mycket lättare för en kemist eller fysiker att blifva europeiskt känd än för en historiker eller filosof och på samma sätt för en komponist eller musiker i jämförelse med en skådespelare, en dramaturg i jämförelse med en lyriker o. s. v. Själva arbetets art och beskaffenhet gör dess meddelande till hela världen svårt eller lätt och därmed också möjligheten för dess upphofsman att vinna erkännande och ryktbarhet utanför eget land större eller mindre. Naturvetenskapsmän och konstnärer ha härvid ett ofantligt försteg framför öfrige vetenskapsmän, litteratörer och skalder.

Men icke endast i detta afseende ställa sig förutsättningarna för att blifva europeiskt känd mycket olika. Ty mest af allt beror detta på det folk man tillhör, om det är stort eller litet, samt om man skrifer på ett af de tre stora kulturspråken eller på ett annat. Att blifva en framstående vetenskapsman eller författare i Tyskland, Frankrike eller England kräver i regeln ej större förmåga än att blifva det i Sverige, Danmark eller Norge, om ock medgifvas må, att villkoren för att som sådan erkännas icke äro alldeles desamma i stora och i små länder. Men hvilken ofantlig skillnad uti att hafva blifvit en känd man ibland de tiotal millioner människor, som finnas uti hvart och ett af nämnda länder, och ibland de några få millioner, som de nordiska folken hvar för sig utgöra. I förra fallet får man världsrykte så att säga på köpet. En i Tyskland, i Frankrike eller England känd och uppburen man blir *eo ipso* en storhet i hela Europa. Men vidare växer gärna i direkt förhållande till den åhörare- eller åskådarekrets, inför hvilken en person talar, den talande själf. Genom en helt naturlig synvilla synes han lätt större, än han verkligen är, eller för att bruka en annan bild hans stämma tyckes klinga högre, ju mångfaldigare det eko är, som återgifver densamma. Ett namn, som nämnes af hundratusen tungor, synes af sig själf förmer än ett, som uttalas blott af tusen eller tiotusen. Mätt med fackmannens nyktra mått kunna de dock vara lika stora eller till och med den minst kände den i verkligheten mera betydande. Mångfaldiga äro sålunda de nordiske vetenskapsmän inom de humanistiska vetenskaperna samt skriftställare och skalder, hvilka gå upp emot ja,

öfverträffa de stora nationernas motsvarande män. Men deras namn äro kända af få i jämförelse med de senares — därför synas de för den stora hopen mindre. Af samma grund förefaller äfven det relativa antalet framstående män inom dessa fack uti de små länderna mindre, oaktadt det till äfventyrs i verkligheten icke så är.

Såsom här af synes, är det icke *partie égale* mellan män tillhörande stora och små länder eller rättare länder med ett af femtio och hundra millioner människor taladt språk — ty österrikare, schweizare och belgare äro nästan lika väl ställda som tyskar och fransmän — och män som tala ett föga allmänt tungomål. Det är icke håller jämnt spel mellan naturvetenskapsmän och konstnärer å ena sidan, humanister och skaldar å andra. Utan att det tages vederbörlig hänsyn till dessa förhållanden hvar för sig blir hvarje jämförande omdöme om de store männen inom olika nationer och verksamhetsområden skeft. Det blir äfven med aktgifvande härfpå svårt att fälla en rättvis dom, ty huru mäta storleken af det olika motstånd, som nyss nämnda faktorer utöfva mot ett verks spridning från de nordiska folken t. ex. till den öfriga världen? Förnämligast härutinnan består svårigheten att sofra, såsom ofvan nämndes, det material, som t. ex. encyklopedierna innehålla. Endast om denna sofring sker vetenskap för vetenskap o. s. v. samt i hvarje fall af fackmän, kan man vänta att få ett material, som någon mån tillfredsställer statistikens första fordran, nämligen på likformighet.

Till dessa anmärkningar rörande en jämförande internationell statistik öfver store män samt villkoren för europeisk ryktbarhet må fogas några ord angående en nationell statistik af detta slag och betingelserna för att varda en erkänd man inom eget land.

Äfven här består den hufvudsakliga svårigheten uti att få ett likformigt material till stånd, m. a. o. att konstatera, hvem som bör räknas som en betydande man. Det kan till en början tyckas, som vore den saken icke så svår, i det att innehafvarne af alla höga och framskjutna platser i stat och samhälle utan vidare kunde betraktas som andligen öfverlägsne. I stort genomsnitt synes man nämligen kunna anse desse såsom ett urval af de ypperste uti folket. Så riktigt detta betraktelsesätt helt allmänt taget är,

så kan det dock endast med reservation här tillämpas. Ty först och främst gifver det sätt, hvarpå ämbetena — för att närmast hålla oss till dem — i allmänhet tillsättas, endast delvis garanti för, att den bäste i hvarje händelse får platsen. I alla de fall, där ancienniteten ingår som hufvudsaklig befordringsgrund, saknas hvarje säkerhet härför; och äfven eljes spela ofta tillfälliga och personliga hänsyn såsom bekantskap eller släktskap en afgörande rol härvid. Men framför allt må ihågkommas, att, äfven om den lycklige innehafvaren af en hög post var den bäste, som för tillfället kunde komma i fråga, så kan dock hans mått i verkligheten vara ganska litet. Ämbetena finnas ju och skola besättas, oafsedt huruvida det bland kandidaterna gifves en begåfvad person eller ej. Äfven urvalet af de relativt bäste innebär således icke i detta fall garanti för verklig öfvermålighet. — Hvad här sagts om de höga ämbetsmännen träffar äfven andra förtroendemän, enkannerligen de folkvalda ombuden uti representationerna. Ja, särskilda omständigheter göra, att desse ofta äro snarare under än öfver folkets allmänna medelbegåfning. Vanligen gäller det härvid moralisk underlägsenhet mera än intellektuell; men äfven det senare kan förekomma, något hvarom vi hos oss fått en lefvande erfarenhet under senare tid. Att endast följa statskalendern eller andra förteckningar öfver samhällets spetsar skulle därför leda ganska mycket vill, när fråga är om verklig andlig öfverlägsenhet, ej blott om hvem som för tillfället är eller var den lycklige utkorade.

Af delvis samma anledningar som de nyss beskrifna är icke heller den allmänna opinionen och det offentliga erkännandet af samtida osvikliga tecken på verklig öfverlägsenhet. Den allmänna opinionen kan föras på afvägar, och det offentliga erkännandet vinnas utan motsvarande förtjänst. Jag har redan ofvan antydt detta i afseende på inhemskt medlemskap uti lärda sällskap och akademier. Här bestämma mestadels personliga förbindelser och personliga motsatser eller partiförhållanden öfver urvalet, så att detta långt ifrån alltid träffar den förtjänte och går förbi den oförtjänte. Ännu mera kan opinionen missvisa, såväl genom att göra de stora små som genom att göra de små stora. Det förra är ett utslag af medelmåttornas skräck för de öfvermålige och den ostracism från de ledande platserna, som den framkallar hvar som helst,

men dess mer, ju mer demokratiskt samhället är. Principen om allas likhet tål ingen öfverlägsenhet. Det senare inträffar, då ett koteri eller en klick ingått en ömsesidighetsförsäkring om odödlichkeit och ett berömdt namn och medels litteratur och press ger sig själf och sina medlemmar bref därpå. Det sker vidare, då af någon anledning något eller några ansedda pressorgan förälskat sig uti en person och så ideligen föra hans namn på tungan. De mest drastiska exempel härpå var Boulanger, *le brave général*. Eljest är denna den allmänna opinionens missvisning angående de öfvermålige männen vida vanligare i små länder än i stora, där kottetrierna äro många och intet kan enväldigt bemäktiga sig samhällstrumpeten, pressen.

Som häraf synes, äro svårigheterna att räkna och mäta de andligen öfvermålige uti det egna folket både många och stora. Blott ett sätt finnes att undgå alla dessa felkällor, och det är att inskränka den statistiska undersökningen till de döde. Efter ingången i skuggornas rike och på Osiris våg återställas alla till sina rätta mått. De små blifva små och försvinna snart i historiens natt; de store få sina rätta mått och framträda klarare än under lefnaden. Endast med de döde som material kan en nationell statistik öfver de andligen öfvermålige utföras med hopp om ett riktigt resultat. Men äfven här blir det fackmännen hvar inom sitt område, som bäst äro i stånd att sofra materialet om också ej att bearbeta det.

Här är emellertid icke stället att företaga en undersökning och en jämförande mätning af detta slag. Jag har med dessa rader endast velat antyda, att detta ämne kan vetenskapligen behandlas, samt desslikes framhålla ett par synpunkter därvid, som vanligen förbises, men som måste beaktas, om en rätt dom skall kunna fällas. Skall jag emellertid, innan jag nedlägger pennan, uttala allenast ett allmänt omdöme rörande svenskarnes intellektuella begåfning på andra områden än naturvetenskaperna, för så vidt denna begåfning tager sig uttryck uti antalet framstående män, så går det visserligen åt annat håll än den författares, hvars uttalanden varit den yttre anledningen till dessa anmärkningar. Det är väl sannt, att Sverige ej har frambragt en första klassens musikør lika litet som en första rangs matematiker, två som det

anses i viss mån besläktade företeelser, åtminstone så till vida som fallenheten för den ena och den andra synes gå i arf. Men vi ha haft många framstående af båda slagen. Icke heller kunna vi berömma oss af någon universell filosof, ehuru Boströms tankar om staten återkomma i de förnämsta tyska rättsskolornas läror på ett sätt som visar, att nämnda tankar äga större räckvidd, än man här hemma vanligen föreställer sig. Likaså sakna vi märkligt nog, enär Sveriges författningshistoria är bland de innehållsrikaste som finnas, en statslärare (politiker i aristotelisk mening) af betydelse. Men öfver hufvud har världen hittills frambragt så få sådana af rang, knappt ett tiotal. Klenast bestäldt är det med dramat, ty inom det lyser Sverigē genom sin nästan fullständiga frånvaro. Men i öfrigt tror jag vi kunna lugnt upptaga täflan med hvilken nu lefvande nation som helst äfven på de humanistiska vetenskapernas områden lika väl som på de rent naturvetenskapliga. Med de gamle grekerna, som högt öfversköto alla nu existerande folk både på dessa och andra områden i intellektuell begåfning, är ingen jämförelse tänkbar, äfven om man ej vill underskrifva Galtons omdöme, att athenarne under sin blomstrings-tid stodo lika högt i begåfning öfver engelsmännen som desse öfver negrerna. — Vända vi oss slutligen till de mera praktiska verksamhetsfälten, upptäckarens, uppfinnarens och mekanikerns samt statsmannens och krigarens, så är jag förvissad om, att en opartisk jury såsom de ofvan omtalta akademierna skulle gifva svenskarne bland de allra främsta platserna i folkens krets. Särskildt kan Sveriges politiska historia uppvisa gestalter, som täfla med de ypperste världstideböckerna känna.

Det är en blodig orätt att nämna Sveriges store män små. Deras mått är större än många utländske mäns, som fått det vitsordet. Detta är ej ett skäl för oss att förhäfva oss, men ännu mindre att nedsätta oss själfve. Framför allt böra vi dock akta oss för att nedsätta de döde och upphöja de lefvande, som tillhöra den litterära, konstnärliga eller vetenskapliga krets, till hvilken vi själfve räkna oss. Detta är patriotismen i dess mest bakvända gestalt, en vrångbild, som kan framträda endast i kottetiets färgade ljus, och som må förlåtas detsamma blott — när den öfvergifves.

Strödda meddelanden.

En tysk-nederländsk tullförening. Tyskland utan Holland är att likna vid ett hus, hvars dörr tillhör en främling, enligt FRIEDRICH LISTS pregnanta uttryckssätt i sin «*Nationale Syst. d. polit. Oekon.*» Redan han hänvisar på ett den tyska tullunionens handelsförbund med Holland. De sista åren har i de båda landens tidningar en diskussion blifvit förd öfver möjligheten af en dylik förening samt de ömsesidiga för- eller nackdelarna däraf. Nu lämnas i Julihäftet af WOLFS *Zeitschrift f. Socialwissensch.* en orienterande öfversikt i ämnet, författad af prof. SARTORIUS v. WALTERSHAUSEN i Strassburg.

Förf. tager först i öfvervägande det intresse, som Nederländerna kunde hafva af ett dylikt tullförbund. I synnerhet trenne af hvarandra oberoende, för landets behof viktiga hänsyn mana detsamma att understödja planen om en anslutning till Tyskland. De röra dess indiska kolonier, handeln och sjöfarten på Rhen samt den holländska industrien. De europeiska småstaternas existens kan visserligen icke sägas vara så öfverhängande hotad, då det nämligen måste innebära en föga frestande lockelse för en stat att till sina egna politiska och sociala strider lägga äfven den af en främmandespråklig opposition, och då dessutom våra dagars stormaktspolitik har ögat i främsta rummet fästadt på vinnandet af transmaritima landområden. Men just det senare förhållandet gör, att småstaternas kolonialbesittningar och i förevarande fall särskildt Nederländernas befinna sig i en osäker belägenhet och lätteligen locka till krigsfacklans tändande. Ett tryggande tillstånd för de holländska kolonierna kan garanteras egentligen endast ifall moderlandet sluter sig intill en stormakt, och såväl stam- och språksläktskapen som gemensamma ekonomiska intressen med afseende på Rhenfarten och världshandeln peka då på Tyskland. Skeppsfarten på Rhen, mellanhandeln och transitotrafiken mot Tyskland äro en lifsnerv för de stora nederländska hamnarna, hvars afskärande på det svåraste skulle drabba den

holländska folkhushållningen. Om Tyskland genom någon åtgärd lyckades leda sina transmaritima affärer genom en annan utfartsort än Rhenmynningen, så skulle exempelvis Rotterdam bringas ner till rollen af en obetydlig handelsstad. Oron för sådana eventualiteter, framdrifna af konkurrensen, upphör icke, förrän genom en tullunion Tyskland icke längre behöfver betrakta sin granne i nordvest som en främling. Den tredje för Nederländerna manande faktorn är omsorgen för dess industri. Denna står betydligt tillbaka för landets kommersiella intressen, hvilka dikterat det långt drifna frihandelssystem, som där förverkligats. Holland, där konstfliten hade en så hög blomstring på 1600-talet, är numera alldeles icke att beteckna som ett industriellt land i ens tillnärmelsevis samma stil som Tyskland eller England. Genom Nederländernas anslutning till en tullunion med kejsardömet och därmed sammanhängande protektionstariff skulle dess industri erhålla det för dess uppblomstring behöfliga skyddet och jämväl blifva delaktig af ett stort afsättningsområde. Gynnadt genom de ringa transportkostnaderna af råämnen, kol, bomull, metaller o. s. v., skulle anläggandet af fabriker taga ett uppsving i hamnstäderna och den industriella verksamheten därifrån sprida sig till innanlandet. Handeln återigen skulle också draga sin vinst af den nya industriens uppkomst; då den nu skulle drifva sin verksamhet äfven för egen räkning, icke blott som mellanhandel. Den skulle gagnas jämväl genom utvidgandet af den från hvarje tullskranka befriade Rhentrafiken o. s. v. Mångahanda andra gynnsamma följder hafva af den unionsvänliga delen af den nederländska pressen ställts i utsikt; förf. anför dem också, men utrymmet förbjuder oss att referera dem. Dock kan tilläggas, att till gagn för landtbruket skulle vid den tyska gränsen de svårigheter bortfalla, som bestå för importen af nötkreatur. Jämväl har framhållits, att de arbetslösa skarorna i städerna skulle absorberas dels af den blifvande egna industrien, dels af den så ofta af arbetarebrist lidande tyska.

Men äfven Tysklands intresse af en tullförening med Holland är stort. Medbesittningen af nyckeln till sin dörr skulle för kejsardömet vara af stort ekonomiskt och nationalpolitiskt värde. Den fördel, som skulle tillskyndas dess industri och därefter äfven dess handel, sammanhänger omedelbart med det ansevärdiga förstörandet af dess afsättningsområde. Då nu kolonierna äro ett bihang till det holländska moderlandet, så har man äfven i dessa att vänta en större expansion af tyska ekonomiska krafter. Företagsmän och teknici skola finna sysselsättning, jordegendom skall förvärfvas och tyskt kapital finna användning på de nya områdena. Till följd däraf kommer den oceaniska trafiken att bli lifligare. Hvad beträffar fördelen af en tullunion för det tyska jordbruket, så skulle Tysklands position gentemot särskildt Förenta Staternas spannmålskonkurrens betydligt förstärkas, ifall Nederländerna gjorde gemensam sak med sitt frändeland. Och måhända skulle

det gifva uppslaget till ett samfällt uppträdande af de vesteuropeiska staterna mot den hotande sådesexporten från andra sidan Atlanten. Att utom landtbruket äfven andra produktiva näringar skulle vinna på, att Tyskland vid afslutandet af handelstraktater uppträdde förstärkt till en förstörad handelsstat, behöfver icke någon vidare utläggning.

I Holland räknar emellertid tullunionsidéen minst lika många motståndare som anhängare. Den egentliga orsaken till de senares afvoghet är tanken, att man skulle riskera prisgifvandet af ett stycke politisk själfständighet och i samband därmed för Tysklands skull nödgas gifva dryga skatter till stärkande af armé och flotta. Man fruktar att dragas in i kommande krig, framkallade af den teutoniska eröfringslystnaden. Att efter afslutandet af en tullunion med Tyskland plikten att bringa stridskrafterna till en högre fullkomning än förut därmed också uppstår, kan, säger förf., icke bestridas. Men en utveckling åt det hållet är att vänta äfven dessförutan. Den betänkligheten åter, att den holländska utrikespolitiken komme att råka i en ytterlig osjälfständighet, skulle kunna tillräknas något afseende, om icke dess röst redan vore så försvinnande liten i den europeiska koncernten. Dess mål måste begränsas till upprätthållandet af det bestående, och i detta hänseende erbjuder isoleringen vida sämre chanser än en förbindelse med Tyskland, hvars hela utveckling och lif i högsta grad äro bundna vid intresset af en varaktig fred.

Stämningen i den tyska pressen var hösten 1899 i allmänhet välvillig gentemot unionsproblemet. De invändningar, som hafva blifvit höjda, afse hufvudsakligen den formella behandlingen af tullunionens ingående. Svårigheter i detta afseende omöjliggöra emellertid icke sakens förverkligande. Den planlagda tullföreningen kan till en början icke taga annan gestalt än ett fördrag, som lämnar hvardera parten frihet att efter ett bestämdt, icke allt för kort antal år träda tillbaka, i händelse de väntade goda följderna icke gifva sig tillkänna eller unionen resulterar i missförhållanden, dem man icke beräknat. Då emellertid Tysklands handelsfördrag med Ryssland, Österrike o. s. v. om några få år utlöpa, förhandlingarna med England ännu icke äro afslutade och äfven med Förenta Staterna sådana torde stå i utsikt, så vore tidpunkten synnerligen lämpligt vald för förverkligandet af tullförenings-tanken, hvilken vuxit upp ur de reala behofven hos de båda folkens samhällsekonomiska lif.

Tysklands handelsflotta. Alltsedan enhetsverkets fullbordan, d. v. s. sedan ett kvarts sekel, en kort tid i ett folks lif, har Tysklands industriella och kommersiella uppsving försiggått med en alltmera stegrad hastighet, hvilken väckt oro i konkurrerande länder. Efter tiden för de militära segrarna har följt de ekono-

miska triumfernas period. I den första fasen af denna sin industriella utveckling nödgades emellertid Tyskland att taga sin tillflykt till främmande lands handelsfartyg för att få det växande öfverflödet af de frambragta produkterna förda ut på marknaden i transoceaniska områden. Snart märkte det emellertid, att ett dylikt tillvägagångssätt var att oförnuftigt låta rivaliserande parter draga nytta af dess passivitet. I dag är mera än hälften af de skepp, som gå in i Tysklands hamnar, fartyg tillhörande tyskarne själfva.

Vid år 1870 hade Tyskland endast en anspråkslös handelsflotta, räknande blott 179 ångare, och med en total dräktighet af 642,000 ton. Däremot visade räkningen år 1898 3,693 fartyg (hvaraf 1,171 ångare), med en dräktighet af 1,555,371 ton (hvaraf 969,800 för ångfartygen), och med en besättning af 42,488 man. Enligt de statistiska uppgifterna af byrån *Veritas*, hvilka medtaga alla ångare af mera än 100 ton och alla segelfartyg af mera än 50 ton, hade den tyska handelsflottans totalt från 1870-71 till 1896-97 vuxit med omkring 250 %, medan den generella ökningen af hela världens handelsflotta belöpte sig till endast 138 % (England 185 %, Frankrike 100 %). Följande tabell öfver handelsflottorna i olika länder ger en föreställning om den viktiga plats, som kejsardömets handelsmarin sålunda kommit att intaga bland sina medtäflare:

Antal ång- och segelfartyg tillsammans¹⁾.

	Antal fartyg.	Ton.	Förmedl. totalt.
Storbritannien och Irland	12,452	8,720,000	25,131,000
Tyska riket	2,219	1,518,000	4,037,000
Förenata Staterna	6,272	2,052,000	4,005,000
Norge	3,428	1,472,000	2,452,000
Frankrike	1,964	867,000	2,336,000
Italien	1,643	704,000	1,375,000
Spanien	1,046	386,000	1,127,000
Japan	1,397	344,000	1,033,000
Sverige	1,741	446,000	935,000
Nederländerna	612	286,000	783,000
Danmark	940	307,000	770,000

Därefter komma Österrike-Ungarn, Grekland, Ryssland, Brasilien, Finland, Turkiet, Belgien, Chile, Portugal o. s. v.

En annan tabell²⁾ visar utvecklingen af den tyska handelsflottan sedan 1870:

¹⁾ Efter *Statist. Öfversiktstabeller f. olika länder* 5 årg. 1899. Talen afse mestadels slutet af år 1897.

²⁾ Sammanställd efter *Alm. de Götha* hos G. BLONDEL, *L'essor industriel et commercial du peuple allemand*, 3me éd., 1900. s 159. Öfverensstämmelser mellan de båda tabellernas siffror hero därpå, att i den senare

År	Segelfartyg:			Ångfartyg:		
	antal	totalt	besättning	antal	totalt	besättning
1871	4,372	900,361	34,739	147	81,994	4,736
1876	4,426	901,313	33,215	319	183,569	9,147
1881	4,246	965,767	31,003	414	215,758	8,567
1886	3,471	861,844	24,925	664	420,605	14,006
1891	2,757	709,761	18,132	896	723,652	22,317
1896	2,524	622,105	14,858	1,068	879,939	25,139
1897	2,552	597,617	—	1,126	889,960	—

En utomordentlig fördel för den tyska industrien och handeln är, att Tyskland genom direkta ångbåtslinier står i förbindelse med de viktigaste afsättningslanden för sina produkter. De sällskap, hvilka äro ägare till dessa linier, hafva öfverflyglat de stora engelska bolagen. Enligt Blondels från autentisk källa hämtade uppgift var sålunda linien *Hamburg-Amerika* år 1899 ägare till 85 stora fartyg med en dräktighet af 425,043 ton, hvilka siffror gifva en ökning från 1897 af 16 fartyg och 138,000 ton. Mera än ett dussin nya skepp äro dessutom under byggning.

Norddeutscher Lloyd är emellertid det bolag, som intager främsta platsen, med 95 stora ångfartyg och och 141 små samt i det hela 488,169 registerton. De två största engelska bolagen komma först i tredje och fjärde ordningen. *The Peninsular and Oriental Company* besitter en flotta med en dräktighet af endast 300,908 ton.

Något som bildar ett i hög grad frapperande drag vid de båda nämnda stora tyska bolagens arbete för ernåendet af sin glänsande ställning, är den häpnadsväckande snabbhet, hvarmed deras flottor förnyats under de sista åren. Sträfvande att ständigt hålla sig på höjden med alla framsteg i skeppsbyggnadskonsten, sälja de sina fartyg efter blott ett par års begagnande och låta fabricera nya. Det är sålunda högst öfverraskande att lära känna, hurusom af alla de fartyg, *Hamburger-bolaget* ägde år 1886, nu icke längre begagnas mera än *tre*. *Norddeutscher Lloyd* har kvar endast *två* af skeppen från samma tid. Alla de öfriga äro tillkomna efter 1886. Det har f. ö. varit fråga om de båda bolagens sammanslagning, och de skulle i så fall komma att stå i spetsen för en flotta, som representerar mera än hälften af tyska handelsångfartygsflottans hela dräktighet och mera än tredjedelen af ång- och segelfartygens dräktighet tillsammans.

alla segelfartyg om 22 ton och alla ångfartyg om 15 ton och högre äro medtagna samt tonberäkningen gäller netto-dräktigheten, under det att i den förra medtagas endast fartyg af 50 ton och därutöver, och tontalet afser brutto.

Litteratur.

LEVASSEUR, E., *Comparaison du travail à la main et du travail à la machine*, 104 sidd. Paris 1900.

Denna i stort oktavformat tryckta skrift är ett återgifvande i utvidgad form af ett i *Société d'encouragement pour l'industrie nationale* hållet föredrag. Mot maskinerna är ju fördomen gammal, liksom också lofprisandet af dem har tidiga anor. Tusentals gånger har frågan om deras sociala nytta eller skada varit under behandling i loppet af det nittonde århundradet, som skulle förtjäna benämningen af maskinernas sekel, lika väl som det karakteriseras af andra namn från skilda synpunkter. Bland de främsta af de författare, hvilka anklagat maskinerna såsom skadliga för arbetarklassen, citeras ofta namnen SISMONDI, KARL MARX, HENRY GEORGE o. a. Men långt dessförinnan erbjuder historien exempel på, hurusom maskinerna mera än en gång bragt oro i sinnena icke endast hos arbetarne, utan jämväl hos statsmännen. Så vållade införandet i Venedig under 1500-talet och i Leyden i början af följande århundradet af maskiner för att förfärdiga band en sådan upphetsning bland arbetarne, att magistraten i den ena som i den andra staden såg sig nödsakad att förbjuda deras bruk. Längre fram i tiden, då stickbågen importerades från England till Frankrike, vidtog COLBERT, oaktadt sin önskan att befrämja industriens framsteg, den åtgärden att i endast aderton städer tillåta användningen af denna maskin; och detta för att sätta dam för en konkurrens, som med ekonomisk undergång hotade den talrika mängd kvinnor, hvilka på landet voro sysselsatta med stickning för hand. Många andra belysande episoder kunna anföras, bl. a. de häftiga klagorop öfver maskinernas ruinerande verkningar, hvilka höjdes i de *cahiers*, som från alla håll i Frankrike insändes till nationalförsamlingen af 1789.

Som nämnt harva också ett stort antal nationalekonomiska skriftställare med de mörkaste färger utmålat verkningarna af maskinernas införande. Det är allvarsamma saker man skrifver på deras konto. Mest graverande framstår beskyllningen, att maskinerna jaga bort arbetarne, göra dem öfverflödiga på grund af den öfverlägsna kraft och produktionsförmåga de besitta gentemot arbetet för hand. Brödlöshet blir resultatet

för stora massor af befolkningen, som förut hade sin trygga utkomst, och dessa utkastade skaror öka den reservarmé af arbetslösa, som redan är disponibel för den kapitalistiska utsugningen. Men än vidare. Maskinen nedtrycker till följd häraf arbetslönen, förfäar arbetaren genom den enformiga sysselsättning dess korrollarium, den långt drifna arbetsfördelningen, drager med sig; maskinen förlänger arbetsdagen i det oändliga och drager kvinnor och barn till fabriker. Genom att göra arbetarklassen mera beroende öka de öfverhufvud tillfällena till förtryck. »De förkväva arbetarens själ samt missbilda och försvaga i många fall hans kropp». (H. George.)

Äro nu dessa beskyllningar berättigade? Den fräjdade franske statistikern, ekonomen och geografen granskar dem noga i föreliggande bok med tillhjälp af statistiskt material. I synnerhet begagnar han sig af en undersökning, »*Hand and Machine Labor*», hvilken utförts af den nordamerikanske arbetskommissarien CARROLL D. WRIGHT, men hertill fogar han siffror och konstaterade fakta från Frankrike såväl som från andra länd.

Mot den pessimistiska uppfattningen af uppfinningarnas verkningar på socialt område ställer han hvad han kallar »den ekonomiska paradoxen», som egentligen icke är en paradox: om man antager, att en produkts försäljningspris utgöres af arbetarnes lön, råämnenas kostnad, kapitalets ränta och driftsherrens vinst, så är det, tack vare vetenskapen, möjligt att frambringa en produkt till *billigare pris* med dyrare råämnen, högre arbetslöner, mera ränta för kapitalet, och till sist med en ansevärdare profit för driftsherren. Ty motsägelsen är, såsom antydt, endast skenbar. Den beror därpå, att arbetarnes högre löner samt kapitalets eller driftsherrens större vinst icke gäller hvarje enskild produkt, utan det hela. Ofantligt mycket mera än förr produceras ju hvarje timma på grund af maskinernas raskhet och den af de billigare priserna framkallade enorma tillväxten i efterfrågan. Om således vinsten på hvarje enhet blir mindre, än den var vid handarbetet, så blir afkastningen pr timma större och alltså den nuvarande totalsumman öfverlägsen den forna:

Denna rent teoretiska fiktion, som förf. uppställer, synes nu också vara en bild af verkligheten. Af den amerikanska enquêten, kompletterad med en del franska exempel, som förf. anför, konstateras följande sats:

Maskinen fordrar ett större antal arbetare för frambringandet af en och samma produkt, än som var nödvändigt under handarbetets tider. Orsaken hertill åter är att finna i den mera detaljerade arbetsfördelningen, som utmärker det nuvarande systemet. Men å andra sidan behöfves det i allmänhet mycket mindre tid, emedan maskinerna i ofantlig grad föröka den mänskliga produktionskraften. Och till sist är ju att märka, hurusom, på samma gång arbetslönen för *hvarje produkt* blir mindre, summan af densamma *pr timme* blir större, och arbetarne sålunda icke förlorat på handarbetets utbyte mot maskinarbetet.

Innan han går hvarje särskild tillvitelse mot maskinerna in på lifvet, framställer författaren den allmänna frågan: Hvad ha människorna vunnit på maskinernas uppfinning och de utomordentliga framstegen i deras teknik? Naturligtvis mycket. I främsta rummet faller i ögonen den öfverlägsna produktionsförmåga, skötaren af en maskin, arbetaren

erhåller, och i sammanhang därmed den ofantliga tillväxten i antalet af frambragta nyttiga alster. Vidare: det betydligt billigare pris, till hvilket dessa kunna säljas, hvarvid bör bemärkas, att arbetaren således äfven i sin karakter af konsument drager fördel af maskinväsendets verkningar genom lönens större köpkraft. Dessa vetenskapligt konstruerade verktyg spara jämväl hans kroppsliga krafter, på samma gång de möjliggöra å ena sidan arbeten, hvilkas fordran på en enorm kraft förut gjorde dem överkställbara, och å den andra producerandet af saker, vid hvilka det gäller en ytterlig grad af finhet och precision eller det ena alstrets minutiösa likhet med det andra. Förutsättningen för arbetslönernas stegring konstitueras också genom maskinväsendet, då till dess konsekvenser höra minskning af arbetskostnaden för hvarje särskild enhet, på grund däraf billigare priser och lifligare afsättning samt en i det hela större ekonomisk afkastning.

Hvad nu beträffar maskinarbetets inflytande på *arbetslönen*, så är dennas höjande icke en nödvändig och allmän följd däraf. Det gifves fall, då motsatsen äger rum. Men det är logiskt och i det hela öfverensstämmande med verkligheten, att, då arbetet blifvit mera produktivt, äfven arbetaren erhåller sin andel af denna stegrade produktivitet. Huruvida detta skett i riktig proportion, huruvida icke en alltför svag andel af denna växande rikedom kommit på arbetarnes lott, därom yttrar sig icke förf., det faller utom hans ämne. Hos de civiliserade folken visar oss emellertid statistiken, att lönen i allmänhet stigit, på samma gång maskinerna hafva ökat i antal och produktiv kraft. Andra faktorer hafva bidragit, särskildt arbetarnes associationsverksamhet. Men af statistiken framgår otvetydigt, att maskinerna, som ökat arbetarens produktivitet, äro en af de mest kraftiga, möjliggörande faktorerna med afseende på arbetslönernas allmänna stegring i senare hälften af vårt århundrade. I de industrier, där maskintekniken härskar, visar sig nämligen arbetslönen nu vara den högsta, och man kan då icke finna något stöd för den satsen, att maskinerna hafva kommit lönerna att sjunka.

«Maskinen *förjagar* arbetaren». Den beskyllningen synes *a priori* innebära en större grad af sannolikhet än den om lönens nedtryckande. En fabrikör, som sysselsätter 100 arbetare, skaffar sig en ny arbetsparande maskin, och har då måhända tillräckligt med 50 arbetare, ty han har sannolikt företagit den dyrbara utgiften för att kunna göra besparingar i arbetskostnaderna. Så se sig ofta förhållandena i öfvergångsperioden från handarbetssystemet till maskinen. Förf. citerar också Marx' dystra skildring af arbetarens ojämna kamp mot maskinen, som gör hans hjälp öfverflödig. Det är också otvifvelaktigt, att just denna öfvergång till det nya kan vara ytterst smärtsam och ruinerande för hela massor af arbetsfolk. Maskinen kommer och gör revolt i alla förhållanden samt lämnar mången utan utkomst genom sina indirekta verkningar. Då ångan besegrade seglet, kunde sjömannen icke med detsamma bli eldare, och det behöfves ofta en väntan till nästa generation, för att den nya fördelningen af de mänskliga krafterna skall hafva fulländats. Då järnvägarna ersatt diligenserna, så är det slut med inkomsten af de resande för värdshusvärderna på stora landsvägen. I Schlesien och Flandern vållade den meka-

niska spinnerimaskinens trädande i stället för handspånaden sorgliga och långvariga lidanden. Men intet framsteg göres utan lidande. Det bör sålunda fasthållas, att, om också maskinväsendet gör en revolution, så utjämnas förhållandena så småningom och deras verkan i det stora hela blir något alldeles motsatt talet om arbetarnes förjagande.

Statistiken visar tvärtom enligt de många detaljundersökningar förf. framför, att arbetarnes antal förökats, icke blott absolut utan relativt, så att det tillvuxit i hastigare progression, med större procenttal än befolkningen i sin helhet. Exempelvis ådagalägger en jämförelse inom 8 viktiga industrier mellan summan af maskinernas motoriska kraft å ena sidan och arbetarnes antal å den andra år 1870 och år 1880, att den förra tillvuxit ofantligt (ökningen varierar mellan 49,8 % för trävaruindustrien och 1450,9 % för sidenindustrien), men utan att detta hindrat det senare att stiga i visserligen mindre ansenlig, men likväl också den mycket stark progression (ända till 665 % i sidenindustrien). I Frankrike ser man, huru som i de 14 departement, hvilkas maskiner representera största summan af hästkrafter, befolkningen tillväxer konstant, under det att i de 14, hvilka minst begagna sig af mekanisk kraft, folkmängden lika konstant aftager. Som redan antydt utesluter icke den allmänna regeln partiella undantag: äfven för längre tid än själfva öfvergångsperioden. Både i Amerika och Europa finnas enskilda industrigrenar, i hvilka man ser arbetarnes antal minskas, beroende på sina speciella orsaker.

Det skulle föra för långt att ingå på en närmare redogörelse för de argument, förf. uppställer mot hvarje särskild mot maskinerna riktad beskyllning. Blott några punkter må antydast. Med afseende på *arbetsdagens längd*, visar erfarenheten från olika land, att maskinen genom att öka arbetets produktivitet, har tillåtit en reduktion utaf arbetstimmarnas antal. Gentemot satsen om maskinernas förfående inverkan, framkallad af den långt drifna arbetsfördelningen, sätter förf. den skillnaden i det närvarande förhållandet mot fordom: mindre kroppsansträngning, mera själsansträngning. Arbetaren vinner i värdighet genom att icke som ett lastdjur få slita ut sig. Förf. ställer emellertid icke något teoretiskt samband mellan arbetsdelningen och arbetstidens längd. Då just den förra så kraftigt bidrager till ett gynnsammare resultat af arbetet, kan det ju också tänkas, att arbetsfördelningens skuggsida, den ensidiga sysselsättningens förslöande inverkan, finner sin naturliga motvikt i en till lämpligt quantum förkortad arbetstid.

Det är sannt, att maskinen underlättar *kvinnors och barns* införande i vissa industrier, särskildt genom den mindre grad af fysisk styrka, som är nödvändig vid arbete med maskin i jämförelse med handarbetet. Men så länge vi icke kommit så långt, att mannens lön är tillräcklig för en familjs underhåll, skulle ett systematiskt utestängande från fabrikerne af hvar och en, som icke är man, i allt för hög grad minska arbetareklassens inkomstresurser; och ekonomisk misère innebär fruktansvärdare faror än kvinnors och barns vistelse på fabriker. Under första hälften af vårt århundrade har deras ställning på verkstäderna varit synnerligen svår; men det tillhör lagstiftningen att allt fortfarande sörja för skyddsbestämmelser äfvensom åtgärder för befrämjandet af hygien och moral.

F. ö. är det en iakttagelse, som är tämligen naturlig, att, då mannens lön höjes, så att den förslår för hemmets utgifter, kvinnan hellre stannar hemma och sköter hushållet. Kvinnorna i Amerika och Storbritannien, där lönerna äro högre, arbeta mindre i fabrik än på den europeiska kontinenten.

Att maskinerna skulle öka frekvensen af arbetslösheten eller göra denna mera långvarig, bekräftas ingalunda af statistiken, tvärtom. Där- emot sätta de otvifvelaktigt i gång en tendens till industriens *koncentration*, till den stora driftens trädande i stället för den lilla. Om detta är till godo eller till ondo, därom äro som bekant meningarna delade.

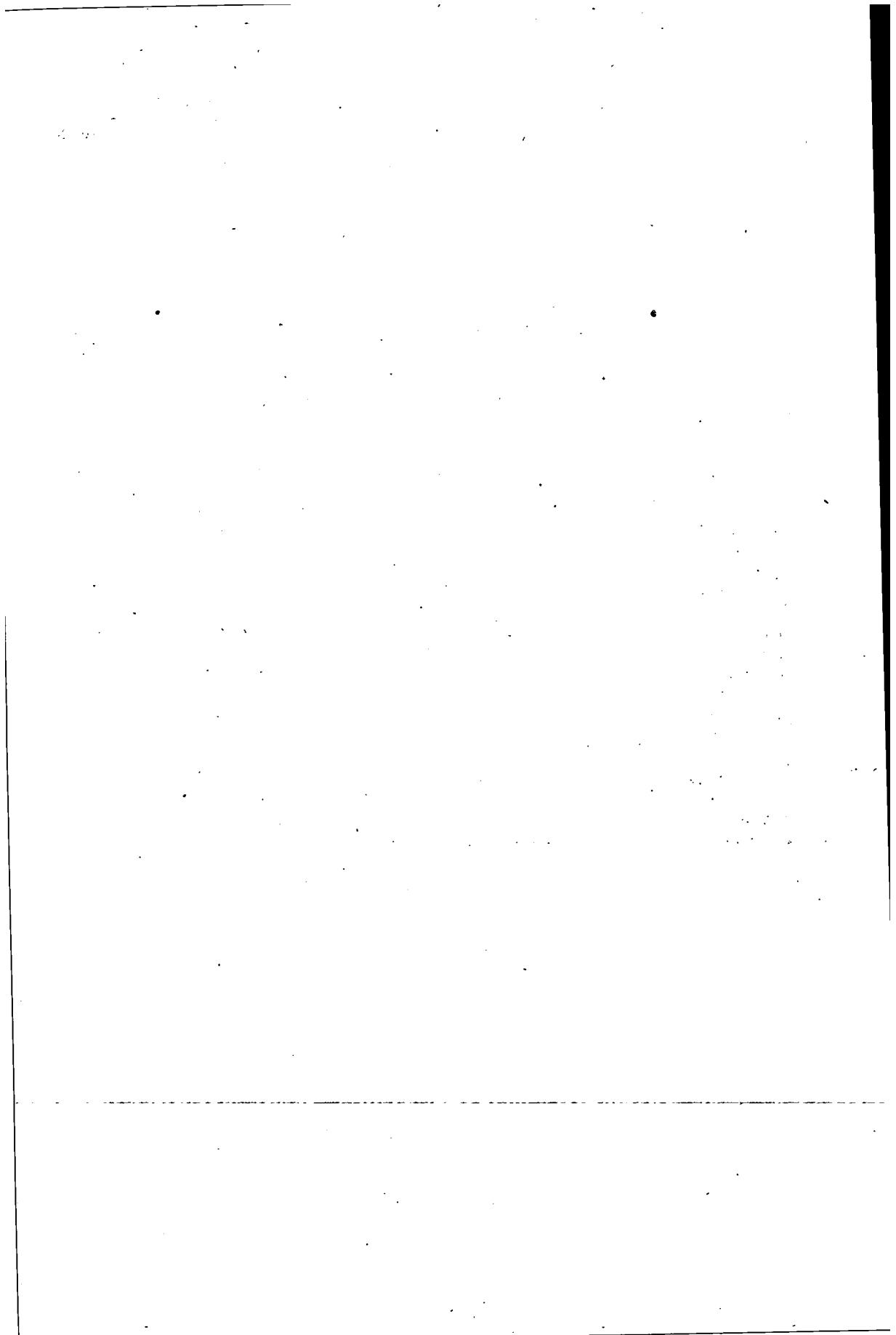
Levasseurs afhandling gifver en för det ifrågavarande problemet utmärkt orienterande résumé af hvad som kan sägas om maskinernas sociala verkningar, och ett svagt återgifvande af dess rika innehåll ersätter icke dess läsning, skrifven som den är med fransk esprit och precision. *A priori* är det ju en mothjudande tanke, att den mänskliga intelligensens skapelser skulle peka mot ett mål af permanent försämring i samhällslifvet. *A posteriori* visar det sig ej heller så vara. Missbrukas kan ju allt godt, och måhända har icke människan ännu lärt att rätt begagna de rikedomskällor, hon fått i sin hand genom maskinerna, liksom den af dem framkallade storindustrien särskildt i sitt begynnelsestadium haft i följe samhällsligt skadliga och bedröfliga företeelser. Men hvarest än orsakerna må ligga till sociala missförhållanden, icke kan man med fog påstå, att de hafva sin grund i själfva arbetsmetoden, maskinsystemet, och i motsats därtill framhålla handarbetets tider som en gyllene ålder. Formen för förhållandet mellan arbetaren och arbetsgifvaren kan komma att modifieras på olika sätt. Af vikt är emellertid, att båda ha klart för sig, hurusom delens storlek sammanhänger med det helas, så att en industri på retur lämnar dålig lön åt dem bägge. Produktiviteten måste ökas, ifall den enes som andres skall kunna tillväxa, och härför samt för ut- hålligheten i konkurrensen är maskinteknikens oupphörliga utveckling ett nödvändigt villkor. Maskinen skapar rikedom; den befriar från tungt arbete och kommer välståndet att växa.

Administrativ praxis.

3. Vid fastställelse af jordafsöndring **för alltid** mot årlig afgäld från ecklesiastiskt boställe har K. M:t förbehållit sig rätt att på anmälan vid hvarje ny femtioårsperiod ånyo pröfva afgäldens belopp.

Sedan Partilleds församling hos K. M:t anhållit att till plats för ny kyrka, kyrkogård och skolhusbyggnad från komministersbostället N:r 1 Partilled Östergården få för alltid afsöndra ett område om 1,925 hr., hvilket af landtmätare och gode män värderats till 7,180 kronor 91 öre och hvars afkastning efter 5 procent beräknats till 359 kronor 5 öre årligen, medgaf K. M:t, enligt nådigt bref den 29 juni 1900, att församlingen för uppgifna ändamålet finge för alltid afsöndra området ifråga, med villkor bl. a. att församlingen till boställshafvaren under de närmaste femtio åren erlade en af K. B:de efter förslag af skattläggningsmän bestämd årlig afgäld i spannmål eller annan lämplig räntepersedel att utgå med lösen i penningar efter medelmarkegångspris, hvilken afgäld fullt skulle motsvara den minskning i boställets afkastning, som genom afsöndringen tillskyndades boställshafvaren och ej finge understiga 359 kronor 5 öre, men för hvarje därpå följande femtioårsperiod det belopp, som på vederbörandes framställning blefve af K. M:t vid hvarje periods början bestämdt.

G. T.

Innehåll:

- P. E. Fahlbeck**, Den utländska betalningsbalansen och exporten.
Theophil Andersson, Om kommunalstatistikens betydelse och uppgifter.
P. E. Fahlbeck, Sveriges framstående män.
Strödda meddelanden.
Litteratur.
Administrativ praxis.
-

Till red. insända skrifter:

Zeitschrift für Socialwissenschaft, herausg. von J. Wolf,

1900:

- H. 6. *Aufsätze*: J. BELOCH, Die Bevölkerung Europas im Mittelalter. — F. OPPENHEIMER, Die genossenschaftlichen Siedelungen in Süd-Australien. — K. MAREINER, Technische Kontrolle in nordamerikanischen Grossbetrieben. — Socialpolitik. — Sprechsaal. — Miscellen. — Buchbesprechungen.
- H. 7—8. *Aufsätze*: F. OPPENHEIMER, Nationalökonomie, Sociologie, Anthropologie. — A. SARTORIUS VON WALTERSHAUSEN, Ein deutsch-niederländischer Zollverein. — O. GERLACH, Die Landarbeiterfrage in den östlichen Provinzen Preussens. — A. GÖTTSTEIN, Socialhygienische Gesichtspunkte in der Tuberkulosefrage. — Socialpolitik. — Miscellen. — Buchbesprechungen.
- H. 9. *Aufsätze*: J. VON BLOCH, Die chinesische Frage. — FR. OPPENHEIMER, Nationalökonomie, Sociologie, Anthropologie. — R. KUCZYNSKI, Die unehelichen Kinder in Berlin. — A. ZIMMERMANN, Eine brennende Frage der französischen Kolonialpolitik. — Socialpolitik. — Miscellen. — Buchbesprechungen.

Tidskrift utgifven af Juridiska Föreningen i Finland, 1900: H. 2.

Försäkringsföreningens Tidskrift, 1900: H. 3—7.

Kyrklig Tidskrift utg. af O. QUENSEL och H. DANELL, 1900: H. 4—8.

Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, utgifven af Letterstedtska Föreningen, 1900: H. 5.

Statsökonomisk Tidsskrift. Kristiania 1900: H. 1.

Nationalökonomisk Tidsskrift. København 1900: H. 4.

ANDERSSON, THOR, Om nykterheten och Göteborgs Maltdrycksaktiebolag. Gbg 1900.

CLARK, J. B., The distribution of wealth. New York 1899.

FLODSTRÖM, J., Proportionella valmetoder. Sthlm 1900.

THULIN, J., Ur fångelsets värld. Gefle 1900.

— —, Några reflexioner och allvarsord vid sekelskiftet. Gefle 1900.

Brand- och Lif-
försäkringsaktiebolaget

SKÅNE

• **Malmö** •

Fonder öfver 20,000,000 kr.

meddelar

brand- och hushyreförsäkringar

samt

lif-, lifränte-

och

kapitalförsäkringar.

